

Oligarquia, fiscalitat i règim municipal al món urbà de la Catalunya medieval (Cervera entre 1026 i 1430)

Max Turull i Rubinat

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

**OLIGARQUIA, FISCALITAT I REGIM MUNICIPAL AL MON
URBA DE LA CATALUNYA MEDIEVAL (CERVERA ENTRE
1026 I 1430).**

Max TURULL I RUBINAT

**Tesi Doctoral dirigida pel
Dr. Manuel RIU I RIU**

**Departament d'Història Medieval,
Paleografia i Diplomàtica.
Facultat de Geografia i Història**

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Barcelona, juny de 1989.

2. SERVEIS SOCIALS

Sota aquest títol, inspirat per la percepció de la societat actual, s'hi amaga un conjunt d'actuacions que auspiciades pel municipi van tenir una transcendència pública o social. El Consell de la Paeria no tenia un àrea d'actuació denominada "Serveis Socials", la qual cosa no vol dir que determinades iniciatives no esdevinguessin el que avui coneixem amb serveis socials. Per tant, som ben conscients en la manera que utilitzem aquest concepte, que és instrumental i vàlid des de pretensions metodològiques.

Si avui de vegades ja es fa difícil definir i limitar el que són els serveis socials, hom pot imaginar-se les dificultats en aplicar aquesta categoria contemporània a la societat medieval. Finalment ens hem decidit per incloure-hi la medicina, l'ensenyament, l'assistència als pobres, i la prostitució. També els diferents graus d'institucionalització de cada aspecte afegeix més heterogeneïtat a l'epígraf.

2.1. MEDICINA I SANITAT

Els estudis més recents i rigorosos de GARCIA BALLESTER i

McVAUGH sobre Història de la Medicina (72) han posat de manifest que la institucionalització de la medicina com encara la concebim avui és obra de l'època medieval. I això des de dues vessants diferents però vinculades. D'una banda el segle XIV acull la institucionalització de la professió mèdica. Aquest fenomen culmina amb la creació del "Collegium" de metges de Barcelona el 1342. D'altra banda, podríem dir que també s'institucionalitza l'assistència mèdica pública a les principals viles i ciutats. Malgrat l'interès i la transcendència social que acompanya la cristallització dels col·legis de metges, ara ens hem de centrar en el vessant públic i municipal del fenomen (73).

La primera referència conservada respecte la regulació de l'exercici de la medicina a les ciutats es troba a les Corts de Montsó de 1289. Les compilacions de les Constitucions de Catalunya dediquen un títol sencer a "examen de advocats, metges i notaris". Les disposicions d'Alfons II en la dita Cort són referents als juristes i tracten sobre l'exercici de l'ofici:

"... entro sera examinat per los prohomens de quiscun loc, ensemps ab los altres savis en dret e aquells qui seran elets juren que se hauran feelment en advocacions, e en las otras cosas, en poder del Veguer, o del Balle, e dels dits prohomens de aqueil loc" (74).

però en un altre capítol s'estenen aquestes disposicions als metges:

"Ordenam, e statuim, que allo mateix se faça en los Metges, e Cirurgians" (75)

Si aquests capítols de Cort es referien a l'examen i al jurament, en el regnat de Pere III s'amplià la normativa i s'intentà fixar els estudis que havien de tenir tant els juristes com els metges.

72 Luis GARCIA BALLESTER: Historia Social de la medicina en la España de los siglos XIII al XVI (Madrid, 1976); "Los orígenes de la profesión médica en Catalunya: el 'Collegium' de médicos de Barcelona (1342)" Estudios dedicados a Juan Peset Alexandre (València, 1982), 129-149; La profesión médica en la España bajomedieval. Siglos XIII a XVI (en premsa)

73 Ibide. Vid. també A. CARDONER I PLANAS: Història de la medicina a la Corona d'Aragó (1162-1497). (Barcelona, 1973)

74 CYADC I, 2, 6, 1, 17.

75 CYADC I, 2, 6, 1, 18.

Com abans, es desenrotllava la norma respecte els Savis en dret, i al final es feia extensible també als metges. Així s'exposava a les Corts de Cervera de 1359:

"(...) e que aquells (savis en dret) almenys haja oit per sinc anys en studi General, de la qual cosa per sacrament sie tengut fer fe. E aço mateix en los Metges de art de phisica volem esser observat, saul que basta, aquells en General Studi, per tres anys tant solament haver oit" (76).

Pocs anys després, a la Cort de Montsó de 1363, les viles i ciutats de Perpinyà, Cervera, Puigcerdà i Vilafranca del Penedès eren objecte d'una modificació particular a fi i efecte de limitar i restringir el nombre de juristes i metges que hi volien accedir ("com en aquestas sie copia de savis en dret..."). La restricció consistia en afegir el requisit que juristes i metges, a més d'estar cert temps en un Estudi General, havien de posseir particularment els principals llibres de llur matèria, extrem, però, que no queda explícit en el cas dels metges

"(.) e aço mateix sots las ditas penas sie observat en los metges christias de art de phisica, en los quals empero abasta, aquells per tres anys en general studi haver studiat, e oit los llibres ordinans de la scientia de medicina." (77).

Segons aquesta legislació de Corts, la participació del Consell local s'extenia, a més de l'examen dels candidats, en l'elecció juntament amb el Batlle o Veguer de tres individus -un mercader, un físic, i un especier- "qui hajan cura de regonexer, i inquirr si los exarobs, e altres medicaments medicinalis e confectionals e altrás cosa, qui al offici de speciayre se pertanye, sien bonas, e abtes, e leyalment segons ques pertany" (78). Aquest control de la feina dels especiers o apotecaris va ser dictat a la Cort de Perpinyà l'any 1351, i va ser inclosa en el volum de Constitucions en desús a la compilació de 1704. El mateix caràcter de no vigent té aquell capítol de Cort de 1363 segons el qual "los jueus empero, e Serrahins Metges, hajan esser examinats per metges de lur ley, o secta si algu ni haurà (.)" (79) o bé per dos metges cristians

76 CYADC I, 2, 6, 4, 12

77 CYADC I, 2, 6, 5, 17

78 CYADC III, 2, 2, 36

79 CYADC III, 2, 3, 17

De manera que aquesta era tota la normativa de caràcter General que el rei i les Corts van produir respecte l'exercici de la medicina a les viles i ciutats catalanes fins a les darreries dels segle XIV. Aquestes disposicions pretenien de garantir la qualitat científica dels metges a partir de: l'examen d'admissió de l'exercici a la vila o ciutat; haver cursat estudis en un Estudi General; i, en certa mesura, tenir els textos bàsics de medicina.

Oficialment en tot aquest procés hi intervindria el Consell local amb els oficials del rei i altres metges que ja exercien. Pot dir-se que, si més no en un primer moment, la "venia docendi" la concedien aquests tres grups, i que només més endavant va ser el "Collegium" de metges qui controlà aquest aspecte i es responsabilitzà del veredict científic, mentre que el Consell, no obstant, continuava tenint l'última paraula en la contractació d'un metge (80).

Paral·lelament, però també al marge d'aquestes disposicions generals, la pràctica municipal ens indica alguns aspectes de l'exercici de la medicina a Cervera i del paper que hi jugà el Consell. Abans cal dir que sota el concepte genèric de medicina s'hi inclouen treballs diferents. L'art de la medicina comprenia dues branques principals: la física i la cirurgia. El físic era el metge teòric, l'estudiós del cos, de les seves malalties i els seus remeis. El cirurgià, en canvi, era el pràctic, aquell qui curava els mals mitjançant operacions fetes amb les mans o amb instruments. Dins la cirurgia també s'hi comptaven els barbers, com una branca menor, que es preocupaven de fer sagnies, aplicar sangoneres, extracció de dents, etc. El metge, doncs, era aquell individu que practicava l'art de curar i sanar malalts. A més a més de físics, cirúrgics i barbers, cal comptar amb els apotecaris o especiers. No pertanyien a l'art de la medicina, sinó que formaven part dels oficis. L'apotecari era l'actual farmacèutic, aquell qui preparava i venia els medicaments. De manera que la documentació de qualsevol de tots aquests conceptes ens interessa pel tema que tractem.

La primera referència relacionada amb l'exercici de la medicina a Cervera data de 1291. Segons DURAN I SANPERE, una ordinació del Consell fixava que

"Null metge de física ni de cirurgia no gos metjar ni usar de metgia en la vila tro sia examinat de saber e sia otorgat per los jurats

80 GARCIA BALLESTER "Los orígenes de la profesión médica" 138-139

e per los prohoms de la vila, e haja que sia
leal" (81).

La nota cal relacionar-la directament amb el que va acordar la Cort de Montsó l'any 1289 respecte l'examen d'advocats, metges i notaris. Només que l'ordinació municipal oblidava d'incloure en el tribunal examinador la presència d'aigun altre metge, i atorgava tota la responsabilitat als jurats i prohoms.

La certesa que algú exercia la medicina a Cervera no la trobem fins començaments de segle XIV. Ens consta que a partir de 1310 Feliu de Reixac era apotecari, i que de 1318 ençà Pere d'Odena hi exercia de físic (82). A partir d'aquí les notícies són més abundoses, per bé que de vegades només són notes aïllades localitzades en protocols notariais. En canvi aconseguim una mica més d'informació d'ençà que es conservaren volums d'actes de Consells (1332-1333).

Allò que es palesa ininterrompudament durant tot el nostre període és que la responsabilitat de cercar i contractar metges fou exclusiva del Consell, i que aquest òrgan va delegar en el paers. Són ells qui entren en contacte amb metges d'altres llocs, els ofereixen salaris i franqueses, pacten les condicions,... després de deliberar el Consell. Es pot dir que els paers executaren els acords del Consell, però no és menys cert que sovint se'ls concedí la llibertat suficient per actuar segons el seu propi criteri, al marge de consellers i prohoms. Amb la documentació a l'abast hem pogut constatar aquesta actitud. El cas de 1372 ens serveix d'exemple:

El maig el Consell decidia quines condicions s'havien d'oferir a un metge que els paers havien trobat per encàrrec del consistori. Dues setmanes després és el mateix Consell qui decideix llogar els seus serveis durant tant de temps com li plaurà. Aquell mateix any, al juliol "el Consell acorda que com sie necessitat per obs dels infans aver mestre (...) e axi mateix de aver metge (...)", s'accepten les condicions d'en Mestre Berenguer. I el mateix octubre els prohoms del Consell es manifesten dividits davant del salari que exigia un famós metge i astròleg de Barcelona (83).

En canvi durant la legislatura de 1388 sembla que la dinàmica fou un xic diferent. El Consell continuava essent

81 DURAN Llibre... 373.

82 Notícies que devem a l'atenció particular de Lluís GARCIA BALLESTER i de Michael McVAUGH, extretes del fons notarial de l'AHCC.

83 AHCC Consells 1372, 26r, 27r, 54r, 39r

l'òrgan rector, però hi havia una major delegació als paers: "que los pahers se entrameten de scriute si per res podrien haver Mestre Matheu deg Castell cirurgich..."; el maig també se'ls encomanava de fer tot els pactes amb Mestre Guillem Sedacer, i el juliol el Consell deixava a criteri dels paers la feina de cercar "bons metges" (84).

A més de tenir la vila ben abastida de metges, un altre aspecte fonamental que corria a càrrec del Consell i/o paers, era la fixació de les condicions econòmiques i laborals entre municipi i metge. Igual com passava amb els mestres de les escoles, no existiren unes condicions i uns pactes estandaritzats. En definitiva, la llei de l'oferta i la demanda, i la qualitat científica del metge regulava el salari-pensió i la resta de condicions econòmiques. Per tant, cada cas rebia una regulació i un tracte diferents.

Com pot comprovar-se en la relació anexo, els salaris van variar molt d'un pacte a un altre. Dels 100 s. anuals que s'oferien a Mestre Domingo d'Aguilar als 1.000 que cobraven pel mateix període en Berto de Tres Bens o Guillem Sedacer. Però tant o més important que el salari podrà ser l'acord que s'aconsegüís respecte el pagament de tributs reials i veïnals. En cas d'arribar a negociar franqueses, caldrà fixar quines i durant quant de temps. La mateixa relació a què ens referim indica que no sempre van oferir-se franqueses als metges. Era un element de negociació quan el Consell estava molt interessat en un individu determinat o quan la manca del servei a la vila era preocupant. L'any 1372 el Consell estava disposat a enfranquiar de qualsevol tribut durant 10 anys Pere Sabater i Bertó de Tres Bens. En d'altres casos les franqueses eren més limitades. També el 1372 s'oferia enfranquiar del pagament de la questia durant cinc anys Pere d'Esovals, i del pagament de la questia que afectava els 10 llorins que cobraria Bonanasch Alfaquim aquell mateix any (85). Però de fet tenim poques notícies sobre aquest aspecte de les negociacions. En tot cas, aquests enfranquiments per cinc o deu anys no són gaire extraordinaris, ja que el Consell els utilitzà sovint quan es tractava de facilitar i potenciar el veïnatge o ciutadania amb la vila (86).

Entre Consell i metge es redactaven uns capitols que regulaven les condicions del contracte i les obligacions del metge arribat. En alguns casos sabem que el contracte tenia una vigència de tres, cinc, sis i deu anys, tot i que deuria ser fàcil denunciar-lo unilateralment. El que sí que es feia era

84 AHCC Consells 1388, 40r, 47r, 59r, 67r.

85 AHCC Consells 1372, 27v.

86 Vid. cap. VI 1. d'aquest mateix treball.

senyalar el salari o pensió que rebria anualment el metge. Aquest metge deuria estar obligat a atendre -gratuïtament?- tots els veïns o ciutadans de la vila. Però no és d'estranyar que també visités, cobrant-s'ho, habitants de masos o llocs de les rodalies. En els capítols, els paers van preocupar-se que a causa de sortides fora vila aquesta no esdevingués desatessa. L'any 1379 aquest extrem era senyalat expressament, de manera que el metge no només no hauria de desatendre els veïns, sinó que no podrà sortir de la vila sense el permís dels quatre paers o la majoria d'ells. En qualsevol cas, mai no podria absentar-se de la vila més de quatre o cinc dies mensualment (87). En els pactes de 1388 el Consell volia garantir que el metge es dedicaria exclusivament a Cervera i no aniria a d'altres llocs. Aquest era el problema que es planteja als paers i al metge a mitjan setembre. Davant la súplica de mosser Pere d'Avinyó per a que els paers autoritzessin al metge a desplaçar-se a Vilafranca, el Consell decideix "que per tant com en aquesta vila ha algunes malalties e moltes persones de dos dies ençà huich ayen caygudes en malalties e lo temps sie fort infermiç (...)", que no es permetès el metge d'anar a cap lloc si no podia tornar el mateix dia que marxava (88).

Tot i la relació, abundosa, de metges que exerciren a Cervera, no faltaren temporades que la vila estava desassistida o amb deficiències en aquest servei. Algunes notícies ja manifesten que en certes conjuntures va ser difícil trobar algun metge que s'establís a Cervera. L'any 1372 va ser especialment prolífic en intents. A començaments d'any sembla que la vila estava mal proveïda de barber; el maig ja s'anuncia que l'estiu que s'acosta no hi haurà cap metge a tot Cervera; el juliol, efectivament, no hi ha cap metge, tot i haver-ho intentat, i a finals d'octubre sembla que el problema no està del tot resolt "(...) e com aquesta sie una de les notables viles de Cathalunya e estige fort mal sen un sollemnial metge (...)" (89), i el 1383 "com la vila sie pobra de bons metges" (90).

Sens dubte els brots pestilents del s. XIV van condicionar el mercat laboral dels metges. L'absència de metges de 1372 pot relacionar-se amb la coneguda "mortaldats dels mitjans" de Barcelona el 1371 (91), que sens dubte afecta també Cervera, ja que el setembre de 1372 se celebrava a la vila una processó amb

-
- 87 AHCC Consells 1379, 30v
88 AHCC Consells 1388, 67r, 70r
89 AHCC Consells 1372, 11v, 26r, 34r, 36r
90 AHCC Consells 1383, 59r
91 VILAR Catalunya dins l'Espanya Moderna II, 147-159.

motiu de la pesta (92). D'altra banda aquesta és l'època de persecussió dels jueus a tot Europa. Si tenim en compte que els metges més bons i anomenats eren jueus, entendrem que els progroms antisemites van tenir justament la seva causa en les terribles conseqüències sanitàries, econòmiques i socials de la "glaïola".

Probablement les contínues necessitats d'assistència mèdica durant tot el segle XIV (93) van accelerar el procés d'institucionalització de l'exercici de la medicina i, sobretot, van obligar els municipis a portar la iniciativa en la recerca de professionals suficients en nombre i capacitats en ciència.

En aquest context tenim motius per pensar que les ciutats no sempre van resseguir els acords en Corts referent a l'examen i altres qualitats dels metges. El 1372, per exemple, el Consell considerava que Bonanasch Alfaquim era apte i suficient, i podia fer "belles cures", motiu pel qual se'l llogava com a metge de la Universitat (94). Com pot veure's, no hi ha cap indicati d'examen, i menys encara d'intervenció en la selecció d'algun altre metge en el "tribunal". La penúria de metges aconsellà deixar-se d'exàmens, ja que era prou un èxit haver trobat algú que s'avingués a treballar a la vila. Però apart d'aquest episodi de 1372, que cal localitzar en un context difícil, en qualsevol de les altres referències encaminades a contractar un metge, mai no hi ha cap indicati d'examen. Sempre van ser els paers, per indicació del Consell, qui van contactar amb el metge que més els interessava i en les condicions que ambdues parts decidien. En cap moment no hem vist intervindre-hi cap altra instància del poder. Ni batlle ni veguer no van incidir mai en la contractació dels metges a Cervera. I tampoc no ens consta que els metges de Cervera haguessin de complir el requisit d'haver estudiat almenys tres anys en un Estudi General, ni tampoc que garantissin la possessió dels llibres bàsics de medicina. Probablement l'absència d'un col·legi de Metges a Cervera va facilitar que el Consell actués segons la seva pròpia conveniència. En aquest sentit és fàcil que els metges que actuaven a Cervera no sempre fossin de procedència universitària. La majoria dels ressenyats els trobem documentats amb el títol de "Mestre", però no tots. Els metges jueus i musulmans eren molt més eficaços i prestigiosos que no pas els que havien fet estudis de medicina a les universitats llatines.

92 LLOBET PORTELLA "Les epidèmies a Cervera durant l'Edat Mitjana", 39

93 CANELA "Cervera 1333-1384 Pestes, fams i guerres", 55-65

94 AHCC Consells 1372, 27v

Segons la gradació acadèmica, Mestre venia després de Batxiller i de Llicenciat, i era un títol que capacitava per a l'ensenyament o bé per a accedir a una Facultat Major, com Dret o Medicina. Dels metges documentats als volums de Consells, cap dels barbers no era Mestre, i algun, com Bonanasch Alfaquim, que "practicava l'art de la medicina" probablement no procedia del món acadèmic. De fet, el títol Universitari no era cap garantia absoluta de capacitació. Fra Guillem Arnau no n'ostentava cap i això no obstant cobrà una pensió-salari considerable (150 florins per un any).

METGES I APOTECARIS QUE EXERCIEEN A CERVERA

ABRAHE, David	FISIC	1334
ADRENY, Balaguer	METGE	1348
AGUILAR, Pereo	CIRURGIA	1341
AGUILO, Domingo	FISIC	1324-1340
ALFAQUIM, Bonanasch	METGE	1372
AMOROS, Vicent	FISIC	1391-1392
ARNAU, Jaume	APOTECARI ESPECIER	1393-1404
BERGA, Pere de	APOTECARI	1332-1348
BERGA, Pere de	ESPECIER	1337
BERGA, Jaume de	APOTECARI ESPECIER	1349-1370
BERTRAN, Berenguer	CIRURGIA	1369-1395
BERTRAN, Jaume	BARBER	1388
BUFRAGRANYES, Berenguer	CIRURGIC	1403-1407
CANET, Ramon de	BARBER	1351-1362
CANET, Ramon de	BARBER	1382-1396
CARAVIDA, Bonjulia	CIRURGIA	1389-1391
CASES, Francesc	APOTECARI	1339-1362
CASES, Francesc	APOTECARI	1404
CASTELL, Mateu	CIRURGIA	1372-1390
CASTELLVI, Bernat	METGE	1406
COS, Bertolomeu	APOTECARI	1334
ERES, Jaume	APOTECARI ESPECIER	1373
FOIX, Bernat de	CIRURGIA METGE	1356
FOIX, Oliver de	CIRURGIA	1321
GARGILA, Johanes	BARBER	1396-1406

ISOVALS, P.	FISIC MESTRE	1372-1391
LOGVAR, Bendit de	FISIC	1371-1375
LOGVAR, Sutilan	FISIC	1376-1394
MORA, Pere	CIRURGIA	1373-1389
MORRENYA, Berto de	APOTECARI ESPECIER	1349-1355
MORRENYA, Guillem	APOTECARI	1330-1333
MORRENYA, Miquel	APOTECARI	1378-1379
MORRENYA, Guillem	APOTECARI	1391-1404
ODENA, Pere	FISIC	1318-1340
OLIVER, Nicolau	BARBER	1381
OLLER, Francesc	APOTECARI ESPECIER	1385-1405
PAL, Romeu de	CIRURGIA	1330-1343
PERA, Francesc	BARBER	1396
PINOS, Pere	CIRURGIA	1348
PONS, Berenguer de	METGE	1377
PORTELL, Abraham	FISIC	1395-1396
PRAT, Bernat de	APOTECARI	1341
REXAC, Felicius	APOTECARI	1310-1316
REXAC, Berenguer	APOTECARI	1338
RIVER, Ramon de	CIRURGIA	1333-1338
RIPOLL, Berto	ESPECIER	1360
RIPOLL, Berto	APOTECARI	1368
RIPOLL, Pere	ESPECIER	1372
RIPOLL, Perico	APOTECARI	1348-1360
RIPOLL, Pere	APOTECARI	1354-1392
RIPOLL, Bertoli	APOTECARI	1360-1388
RIPOLL, Joan	APOTECARI	1404
RITXART, Ramon	CIRURGIA	1368
ROCA, Guillem	CIRURGIA	1344-1348
RODA, Pere	METGE CIRURGIA	1393
RIXART, Mundo	CIRURGIA	1349
ROIGER, Pere	BARBER	1326
ROIG, Francesc	BARBER	1394-1396
SABATER, Berenguer	FISIC METGE	1377
SALELLER, Bertolomeu	BARBER	1382-1384
SALELLES, Joan	BARBER	1385-1399
SALELLES, Pascual	BARBER	1384-1390
SANT SEVER, Pere de	FISIC	1395
SEDATER, Guillem	METGE	1379-1381
SERRADELL, Ramon	CIRURGIA	1347
SILLAN,	METGE	1388

SOLSONA, Berenguer	APOTECARI ESPECIER	1337-1367
SOLSONA, Ramon	APOTECARI	1373
TAMARLENC, Joan	BARBER	1387
TARROJA, Jaume	BARBER	1388
TRESVENTS, Berto de	METGE	1372
VALERNA, Bernat	CIRURGIA	1350-1354
VATLLORIA, Guillem de	APOTECARI ESPECIER	1372
VILANOVA, Ramon de	FISIC	1387-1396

2.2 ENSENYAMENT

El segle XI a l'occident europeu va viure un reneixement comercial i també un reneixement jurídic i cultural. En la centúria anterior l'ensenyament estava centrat en les escoles monàstiques, abacials i episcopals. I fonamentalment s'hi començava a ensenyar el "Trivium" (gramàtica, retòrica i dialèctica), i el "Quadrivium" (aritmètica, geometria, astronomia i música). Les arts liberals estaven al marge d'aquesta estructura.

Al segle XI, però, les transformacions socio-econòmiques van preparar un canvi de mentalitats i intel·lectual. A partir sobretot del segle XIII, l'escolàstica, basada en la lògica i la dialèctica d'Aristòtil, va suposar una manera diferent d'entendre el coneixement i l'ensenyament, molt més adaptada a la nova realitat social (95)

En aquest context, les escoles monàstiques, arrelades a la societat rural, van anar entrant en decadència a l'hora que prenen relleu les escoles laiques, i les catedralícies. En aquestes últimes s'hi ensenyava un "trivium" i "quadrivium" sota control eclesiàstic, evitant els grans problemes filosòfics que podia provocar el mètode escolàstic.

Al llarg dels segles XII-XIII, el contacte amb d'altres cultures i la incapacitat d'aquestes escoles catedralícies per alliberar el coneixement científic, va motivar l'aparició de les primeres universitats o Estudis Generals

95 Etienne GILSON: La Filosofia en la Edad Media. Desde los orígenes patristicos hasta el fin del siglo XIV (Paris, 1952, 3a. reimpressió, Madrid, 1982), 321-342, 387-548

Pel que fa a l'ensenyament primari i secundari als segles XIII i XIV, l'església va compartir l'organització d'ensenyaments amb els municipis de les principals ciutats. Escoles eclesiàstiques i urbanes (particulars o "públiques") van coexistir en un mateix lloc i fins ben tard sense cap mena de control superior. Els cursos de gramàtica que s'impartien a les Escoles Majors (Catedralícies, parroquials o municipals) no responien a una programació ni en cursos ni en assignatures. Era l'església o el municipi qui cercava els mestres que es posaven d'acord amb els interessats respecte del contingut dels ensenyaments (96)

Les primeres referències que coneixem sobre ensenyament a Cervera daten de 1332, i estan directament vinculades a una decisió del Consell. El text íntegre de la qual és el següent

"Encara aquels mestres de Gramàtica e de Logicha que aquest an passat an lest de les dites sciencies en Cervera volguessen saber dels paers si ls volien altre an o no E per alguns prohomens fos ja estat perlat que un maestre que n ha a Muntblanch si se n volnc açi venir legir de les dites sciencies, e aquel segons que dit es ho agues atorgat, mas que demanave de salari D solidos Sobra ço tot lo damunt dit Conseyt acordà e donà de conseyt que hom que agues aquel maestre de Muntblanch si covinetesa ne volre for, car mes valie que hom hi des alcuna cosa mas a aquel de Muntblanch car es d'aquesta lengua que menys a aquests que hic fo lest est an per zo com son limosins Pero si aquel de Muntblanch se tenie massa car, fes hom aturar aquests que si ch són e que ls des hom una covinentesa" (97)

El document de 1332, semblant als que trobarem al llarg de tot el segle XIV, és força complet i interessant. D'una banda està ben clar que oferir aquest servei a la vila ha estat decidit únicament pel Consell, sense intervinde hi gens el batlle o el veguer. Fou en una sessió ordinària del Consell on hi assistiren

96 Sobre el tema pot veure's RUBIO I LLUCH Documents per l'història de la cultura catalana mig eval (Barcelona, I, 1908, II, 1921) AJO G SAINZ DE ZUÑIGA Historia de las Universidades hispánicas (Madrid, I, 1957) I, amb abundant bibliografia sobre la primera Universitat catalana. L'Estudi General de Lleida Buenaventura DELGADO El Cartulario del Colegio universitario de Santa Maria de Lérida (1376-1564) (Barcelona 1982)

97 AHCC Consells 1332-1333, 74v

els quatre paers, nou consellers i tres prohoms, que es prengué l'acord. Tampoc no calgué cap ratificació de cap altre òrgan o funcionari. El caràcter municipal del servei es ratifica pel fet que és el mateix Consell qui paga el salari dels mestres contractats, dels diners del comú, i comptabilitzats en el volum de Claveria corresponent.

El text no ens indica si és el primer cas d'institucionalització de l'ensenyament en el municipi. En tot cas s'expressa que en aquell moment no hi havia ningú que prestés aquell servei. La iniciativa de contractar amb diners públics aquells mestres responia al prestigi que oferia a la vila, i el que hi hagués alumnes disponibles i suficients. El contracte era aproximadament d'un any, i el salari que percebien ho era per a tot el període. La qualitat dels mestres era avaluada per membres dels Framenors i dels Predicadors, que indicaven si aquells dos individus eren aptes o no per ensenyar lògica i gramàtica. Considerant la lògica una part de la dialèctica, podria pensar-se que en aquell cas s'ensenyava el "Trivium" (suposant que també s'hi impartís retòrica).

D'altra banda, i al marge d'aquests ensenyaments a costa del municipi, no podem pas negar l'existència d'ensenyaments particulars i privats parroquials, i potser també d'altres a càrrec dels fraimenors i predicadors establerts a Cervera. Sia com sia, tampoc no en tenim cap constància: és més, els paers de 1332 deien que en aquell moment ningú no feia llegir -ensenyava- als escolans.

El volum de Claveria de 1333, a més a més d'en Bons Homs d'Isalta i Ramon Ardeny (Andey, segons DURAN i SANPERE), mestres de Gramàtica, també, referint-se a 1332, menciona Mestre Pere d'Odena (o d'Oliana), Mestre Domingo Aguilar, que feia treballs de medicina, i Mestre Ramon de River (98).

La particularitat d'aquesta segona nota és que s'observa un contracte per tres anys, a favor de Mestre Pere d'Odena, que cobraria un total de 1.000 s, que contrasten amb els 100 s. que cobra per un sol any Domingo d'Aguilar, i els 200 s. que cobren pel mateix període d'un any la resta. Se'n dedueix aviat que el Consell assignava les remuneracions segons la vàlua del mestre que havien aconseguit i/o segons les seves relacions amb els prohoms. En aquest sentit operava la llei del mercat, ja que els mestres no estaven ni col·legiats ni formaven gremis o confraries.

L'any 1338 treballaven a Cervera els mestres de Gramàtica Oliana i Segalers, amb un salari conjunt, cal entendre de 200

sous anuals (99). I l'any 1355 es dedicava a l'ensenyament Pere d'Isovals, procedent del món de la medicina, ja que era físic (100). De fet va passar sovint que metges i afins es dediquessin també a l'ensenyament.

Les notícies escadussegen a meitat de segle, tot i que tenim volums de Consells els anys 1356, 1358, 1362 i 1366, i de Claveria el 1349, 1355, 1356, 1360 i 1363. Es possible que els brots de pesta van fer que disminuís aquell corrent de mestres que continuament devia anar i venir de les viles.

A partir de 1372 tomen a abundar les referències a mestres i escoles, que ens permeten perfilar millor les condicions d'aquell servei.

La llei de l'oferta i la demanda sembla que va actuar a favor dels mestres a la segona meitat de segle. L'estiu de 1372 es fa evident que a la vila no hi havia ningú responsable de l'ensenyament, motiu pel qual el Consell no volia desapropiar l'arribada d'un metge i pretengueren treure'n el màxim de rendiment. Mestre Berenguer demanava 20 llibres anuals (400 s.) i franquesa de questia, cavalcada, host i obra. Per la seva banda, el "Consell acordà que com sie necessitat per dos dels intans aver mestre de lògica e de gramàtica e ari mateix de aver metge", que s'acceptessin les condicions del dit Berenguer. El Consell així aconseguia dos serveis al mateix temps (101). En canvi, Antoni Mir, mestre de les escoles a partir de 1380 i com a mínim fins 1382, exigia que se li paguessin les despeses ocasionades per dur la seva roba de Barcelona a Cervera, taxades en 20 florins, i una pensió anual de 220 s. (102). Les condicions del contracte sovint eren fixades pel mestre, que en certs moments tenia a favor l'absència d'aquests professionals en el mercat.

També s'evidencia que l'ensenyament municipal no era un servei permanent. Depenia de la disponibilitat municipal de mestres o metges en cada moment donat. I tant podia ser que la vila estigués un bon temps ben nodrida de mestres, com que de sobte ningú no ensenyés a l'escola. Hem de pensar que l'oferta intel·lectual no era especialment nodrida, o almenys a partir de cert nivell de qualitat. El mestre que hi havia el 1379 a l'hora

99 AHCC Claverna 1337, 53r.

100 DURAN Llibre... 285.

101 AHCC Consells 1372, 34r.

102 AHCC Claveria 1380, 65r; 1381, 50v; 1383, 66r.

de renegociar un nou contracte va declarar clarament que els seus serveis també eren sol·licitats a Montblanc i a Tàrraga (103).

Però amb aquesta competència entre viles per fer-se amb els millors serveis, també trobem els casos que el Consell o els escolans no estaven satisfets del rendiment d'un mestre. El 1376, per exemple, només es pagaven 55 s. a Guillem Ponç per llegir el Doctrinal i els tractats als escolans (104). I el 1393 el Consell revocava la pensió anual acostumada al mestre, la qual cosa provocà una vaga de zel en l'ensenyant que "ni llegia ni feia llegir als escolans" (105). Probablement a falta d'un mestre que expliqués gramàtica i lògica, el Consell agafava els serveis d'un personatge amb qualificació acadèmica inferior perquè fes allò que pogués, pagant-li, és clar, una minsa o nul·la pensió. Així es va resoldre el curs de 1393, quan el Consell contractà amb el batxiller Pere Cortés, veí de Sant Antoni, que semblava ser suficient. En aquest cas no li pagaven cap salari.

Talment com hem detectat un actiu moviment d'ensenyaments d'una vila a una altra, sense parar molt de temps en una de determinada, també existí cert moviment d'escolans o alumnes que assistiren a les escoles de les viles que oferien els millors mestres. Per tant, no només tenir escola, sinó també tenir un bon mestre era un factor de prestigi per a la vila que atreïa estudiants d'altres llocs. El cas de 1393 ens torna a servir d'exemple. Els escolans que aquell any s'havien desplaçat de fora vila volien saber si el proper any hi hauria el mateix mestre per tal d'anar-se'n a un altre lloc en cas afirmatiu (106). No hi ha dubte que la crisi social i econòmica que s'agreuà sobretot a partir de 1380 va incidir en l'ensenyament de les escoles dels municipis de les petites ciutats. Les mortaldats i la minva de recursos humans van convergir en aquest aspecte. El desembre de 1384 el Consell reconeix que per les morts sofrides a la vila el mestre tindrà menys escolans, tant "stranys" com "privats", i que amb el mateix lloguer de les escoles, difícilment podrà tirar enJavant. Per aquest motiu el Consell li augmentava, i només per aquell any, la pensió de 20 a 30 florins (107). D'una banda sembla clar que el mestre cobrava, a més de la pensió del Consell, alguna quantitat als seus escolans o alumnes. També ens adonem que en aquest moment el lloguer de l'edifici que era la seu de l'escola corria a càrrec del mestre. Per tant no existia,

-
- 103 AHCC Consells 1379, 19v.
104 AHCC Claveria 1376, 53r.
105 AHCC Consells 1393, 54r, 64v, 73r
106 AHCC Consells 1393, 64v.
107 AHCC Consells 1384, 34v.

encara, l'escola en tant que edifici públic i de caràcter municipal. I finalment també se'ns confirma que el mestre a més de les classes que li pagava el Consell, deuria fer-ne de particulars o privades (o bé estranys i privats es refereix a forasters i locals).

Les notícies respecte l'Escola i l'ensenyament a Cervera es multipliquen en els documents del segle XV. DURAN I SANPERE, amb GOMEZ I GABERNET, en van donar fe en un treball específic sobre aquest tema, al qual ens remeten per evitar repeticions (108).

Una notícia de 1447 ens interessa particularment, perquè dóna una mica la idea de la importància que deuria tenir aquella escola de Gramàtica i de lògica en els seus orígens i al llarg del s. XIV. En aquella ocasió els paers van escriure a Llorenç Perull, fill de Cervera i notari a la Cort del rei, cercant la seva influència:

"En apres, senyer, nos es occorregut com a nostre parer serie cosa honrosa e molt mes profitosa en aquesta univesitat haver studi General aixi de Arts de Medicina com de Sciencia jurisdiccion e aixi Civil com Canònica, vos pregam que del dit senyor rei vos placia obtenir concessió e licencia per privilegi que lo dit Studi novellament se puxe crear o obtenir en aquella villa (...)" (109)

La pretensió universitària dels paers de Cervera no va prosperar, però deixà de manifest que no es tractava només d'una escola estrictament local i de primeres lletres i poca cosa més, sinó que els estudis que s'hi seguien capacitaven els alumnes per seguir els cursos superiors a les Universitat o Estudis Generals.

Segons un pregó fet per les autoritats locals -aquesta vegada amb el batlle- per reclutar clientela, s'anunciava que a l'Escola s'hi podria estudiar Gramàtica, Lògica, Filosofia, Metafísica, Retòrica, i d'altres arts (110) Com hem dit, a més a més de respondre a les necessitats tècniques de la vila urbana,

108 Agustí DURAN I SANPERE i Federic GOMEZ I GABERNET: "Las escuelas de gramática en Cervera" BRABLB XVII (Barcelona, 1944), 5-77. I també pot veure's Amadeu-J. SOBERANAS "Una companyia per regir les escoles de gramàtica i lògica de Cervera el curs 1440-1441" BRABLB XXXVIII (Barcelona, 1977-1978), 169-175.

109 DURAN, GOMEZ "Las escuelas de gramática en Cervera" AHCC Lletres, esborrany 11 març 1447 (full sol)

110 DURAN, GOMEZ "Las escuelas de gramatica en Cervera"

l'Escola fou un important factor de prestigi i promoció de la vila.

Al marge del paper del Consell respecte l'organització i paternitat d'aquests ensenyaments, hem ressenyat dues notes segons les quals la vila beneficiava certs individus per anar a estudiar a fora de Cervera. El 1360 en forma d'almoïna de 200 s. s'ajudava a frare Ferrer de Vergós, dels framenors, a que continués estudiant. Aquest personatge ja havia cursat estudis a Montpel·lier, probablement de Dret Canònic en la Universitat (111). D'altra banda el 1376 es concedien 10 florins al frare Pere d'Albers, dels predicadors, i natural de Cervera, que demanava un ajut per poder anar a estudi (112). Aquesta col·laboració amb els estudiants que marxaven fora és ben interessant, no en va el Consell també deuria estar interessat en la formació d'uns "titulars superiors" que quan tornessin oferrien un important servei a la comunitat.

2.3. ASSISTENCIA ALS POBRES

A grans trets podríem dir que l'assistència als pobres en una ciutat dels segles XIII-XIV estava organitzada seguint algun, o tots, d'aquests canals (113):

111 AHCC Claveria 1360, 73v.

112 AHCC Claveria 1376, 82v.

113 En general sobre aquest tema, pot veure's Manuel RIU RIU (dirigit per): "La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval (volumen misceláneo de estudios y documentos)" vol I, Anejo 9 AEM (Barcelona, 1980), II, Anejo 11 AEM (Barcelona, 1981-1982). I amb un caràcter molt més general, teòric i a partir sobretot de fonts literàries, Carmen LOPEZ ALONSO: La pobreza en la España Medieval (Madrid, 1986). Sobre l'almoïna i la beneficència en un centre urba semblant en rang a Cervera, pot veure's Carme BATLLE I GALLART La Seu d'Urgell medieval: la ciutat els seus habitants (Barcelona, 1985), 109-162; "Les institucions benèfiques a la Seu d'Urgell (s. XI-XV)", Urgellia 6 (La Seu d'Urgell, 1983, 285-334 per a Barcelona, i de la mateixa autora, L'assistència als pobres a la Barcelona medieval (s. XIII), (Barcelona, 1987) i per les classes marginades en general són interessants els treballs de Maria BARCELO sobre Ciutat de Mallorca (BARCELO I CRESPI, Maria: "Fonts per a una anàlisi de la demografia medieval mallorquina. La Talla", La vida quotidiana dins la perspectiva històrica (Actes de les III Jornades d'Estudis Històrics locals) (Ciutat de Mallorca, 1985), 33-37; i Maria Teresa VINYOLES: "Unes notes

		} Adm. eclesiàstica
	} Hospitals }	
- Caritat organitzada	}	} Adm. laica
	}	
	} Almoïna }	} Capítol Pia almoïna
	}	} Conàstica
	}	} Municipal
	}	} Fundacions particulars
	}	} Pia Parroquial
	}	
- Caritat no organitzada	}	} Deixes testamentàries
	}	
	}	} Altres fórmules indiv

S'ha de dir que la documentació que coneixem sobre l'assistència als pobres a Cervera la baixa Edat Mitjana no és massa abundant. A part de l'administració de l'almoïna d'una fundació particular, instaurada per Ramon Serra, la resta de documentació conservada per l'època és d'origen municipal i només ens informa, i en part, d'un tipus d'almoïna. No coneixem en absolut la incidència que tingué l'església en aquesta qüestió, ni tampoc no hem cercat en el ric fons notarial referències respecte les deixes testamentàries. Ens centrarem, doncs, en les atribucions i el paper del Consell pel que fa a l'assistència als pobres.

Una nota de 1388, segons la qual el Consell anunciava a quatre institucions pietoses com havien desmerçar els seus recursos, és simptomàtica respecte l'ascendència municipal pel que fa a l'almoïna (114). Manava el Consell que per adobar unes obres de l'església de Santa Maria caldria esmerçar-hi els ingressos del Bac dels pobres de la Canela dels Hospitals, i de la Caritat. Els diners d'aquestes quatre institucions s'havien d'avançar a la Paeria pel motiu ja esmentat. Institucions municipals o paramunicipals, el cas es que el Consell manifestava la seva capacitat per disposar d'aquells recursos. Aquest episodi, però, no era inèdit. Ja el 1379 calgué desviar els

sobre les marginades a Barcelona als segles XIV i XV" Acta historica et archaeologica Mediaevalia 2 (Barcelona 1981) 107-132

114 AHCC Consells 1388 29r

diners destinats a la Caritat i als Hospitals per a arreglar els senys (campanes) que no tocaven (115).

Podriem dir que l'activitat assistencial del Consell es classificava de sis maneres:

- A/ Assistència directa als convents en forma d'almoina.
- B/ Administració d'Hospitals municipals : "subvenció" d'Hospitals eclesiàstics.
- C/ Institucionalització de "la Caritat" mitjançant un censal.
- D/ Assistència espontània i diversa
- E/ Acolliment d'infants gitats
- F/ Canalització de la caritat individual

A) No era estrany veure com el Consell donava diners als Framenors i als Predicadors, no en tant que ajut per obres, per exemple, sinó per ajudar-los a subsistir en les més mínimes condicions. Es tractava, i així es documentava, de donar caritat als frares en els moments més crítics. L'almoina més substancial en aquest sentit és l'any 1333 (116). El Consell va haver de recórrer a un préstec de 500 s per poder donar caritat a tots els frares. Coincidia, probablement, amb els mesos de carestia d'aquell "mal any primer" que ja hem documentat a Cervera (117). L'almoina de 500 s havia anat precedida d'una altra donació pietosa de 50 s que finalment s'havia augmentat a 100 s (118).

L'assistència municipal a les ordes monàstiques que hi havia a Cervera fou una constant sobretot la primera part de segle XIV. De la fragmentada documentació que es conserva en dedueixim com a mínim aquestes donacions (119).

1333 Framenors	500 s
Framenors	100 s
1337 Predicadors (per forment)	30 s
Framenors (idem)	30 s
Sta. Catarna (menjar Nadal)	10 s
Framenors (vestuan)	300 s

-
- 115 AHCC Consells 1379, 40v, 54v
 - 116 AHCC Clavera 1333, 18r
 - 117 TURULL "El mal any primer" a Cervera 23 54
 - 118 AHCC Consells 1332 1333, 32v, 34r
 - 119 AHCC Clavera 1333, 18r Consells 1332-1333, 34r, Clavera 1337, 51r, 50v, 23r, 20r, 26r, 1355 43v, 58v, Consells 1358, 24r, Clavera 1360, 100v, Consells 1372, 13v, Clavera 1376, 54r, 1379, 75v, 1381, 95r

Sta. Catarina 20 s.
(Acord d'almoina setmanal per
Framenors i Predicadors: 20 s.)

1355 Agustins..... ?
Framenors (vestuari)..... 300 s.
1358 Predicadors 4 mit. for.
1360 Framenors (vestuari)..... 300 s.
1372 Clarices 4 mit. for.
1376 Framenors (vestuari)..... 300 s.
1379 Agustins (celebració capitol)..... 500 s.
1381 Framenors (vestuari)..... 300 s.

Podem veure que el Consell hauria assumit l'almoina d'aquestes ordes que sovint deurien amenaçar veritable misèria. En d'altres ocasions, en canvi, l'almoina deuria amagar una mena de "subvenció", com és el cas d'ajudar a la celebració del Capítol Provincial dels Predicadors.

L'almoina del Consell envers certs ordes monàstics fins i tot s'havia institucionalitzat bastant, i en especial respecte els framenors, que per la idiosincràcia de la seva regla havien de viure en la pobresa. L'any 1337 el Consell decidia de donar aquell any en almoina 10 sous setmanals tant a framenors com a predicadors; quantitat que atenent les queixes conventuals fou ampliada al doble. Els dos ordes tenen el seu respectiu "procurador". Un laic que vetllava per la seva administració i que feia de pont entre l'orde i el Consell (120). La institucionalització d'aquesta almoina té una segona manifestació en la regularitat, fixada cada any, dels 300 s que el Consell destinava a vestuari pels framenors.

B) Quan vam estudiar el medi construït de Cervera ja ens vam fer ressó dels Hospitals que hi havia a la vila (121). D'aquells sembla ser que uns quants depenien directament del Consell. L'abril de 1356, per exemple, els paers i consellers nomenaven procuradors nous pels hospitals, i es feia referència a la Casa de Magdalena, a l'Hospital del Corral, al de la Plaça, i al de la Vall. Aquests procuradors elegits havien de passar comptes de l'administració anterior (122). En d'altres ocasions les "auditories" dels hospitals municipals corrien a càrrec dels paers i prohoms nomenats expressament a cada quarter (123).

120 AHCC Claveria 1337, 20r.

121 Vid. I 3.4.5. B/ d'aquest mateix treball

122 AHCC Consells 1356, 36r.

123 AHCC Consells 1362, 16r-v.

Aquests procuradors dels Hospitals actuaven con a gerents de la institució i responsables de l'administració i el servei. Segons una nota de 1384, era feina dels Procuradors que "pleguen o fazen plegar los sensals dels dits spitals e tinguen los spitals en condret per manera que los pobres hi puxen esser acuyllits e albergats" (124). Respecte de característiques del càrrec de Procurador i la relació dels individus que l'ocupaven ens remetrem al capítol corresponent d'aquest treball (125). L'anàlisi institucional del càrrec ens serveix per adonar-nos de la incidència del Consell en l'administració dels hospitals laics i també en d'altres institucions religioses, sobretot els convents de Framenors i Predicadors. Les atribucions del Consell en aquesta matèria es posaren de manifest una vegada més en un episodi de 1377, quan el Patronat que regentava la Casa de Magdalena pretenia fer fora un tal Amiyll, que ja havia donat a la Casa tots els seus béns a canvi de romandre-hi per sempre. Havent protestat al Consell, aquest manà la readmissió immediata de l'individu en qüestió (126). Deixant de banda el règim administratiu, pel que fa al servei d'aquests hospitals "municipals" no tenim referències qualitatives. En alguna ocasió DURAN I SANPERE ja va indicar el caràcter més d'aixopluc de pobres que no pas d'assistència mèdica i social (127).

C) El Censal de la Caritat, amb el baci dels pobres, el de la Canela i els hospitals, era una de les quatre institucions pietoses damunt les quals el Consell tenia facultats d'intervindre-hi. Sovintegen les mencions a "la caritat", però mai s'indica clarament què és exactament. Ens ha semblat apreciar que es tractava de l'equivalent laic i municipal de la Pia almoïna.

"La caritat" era, substancialment, un censal que el Consell recollia dels veïns de la vila normalment en forma de pa cuit, però també en diners, o gra, especialment, blat. La forma de pagar el Censal es discutia cada any en funció de les circumstàncies del moment. Com que l'any 1362 sembla que hi havia molts pobres, el Consell decidia que el pagament es fes en pa, per poder ser distribuït aviat. Això no obstant podia fer-se utilitzant com a moneda el gra, en aquest cas calia pagar abans per tenir temps de fer el pa. Paral·lelament el Consell es posava en contacte amb les flequeres perquè pastessin pa suficient en

124 AHCC Consells 1384, 32v.

125 Vid. V. 5.2.2. C/ d'aquest mateix treball

126 AHCC Consells 1377, 6v

127 DURAN Llibre... 201-238

previsió de l'augment de demanda immediata que hi havia (128) El pagament preferent en pa cuit també es documenta l'any 1372, 1379, 1384 i 1388. L'any 1393, per primera vegada, es taxaven els productes perquè tothom pagués el censal de la caritat en diners, i que no s'acceptessin ni gra ni pa cuit com era costum. Normalment el Consell havia regulat el preu del gra per evitar extorsions aquelles dates de març. Al llarg d'aquests anys els preus van evolucionar així (129)

1372 1379 1384 1388 1393

FORMENT	18 s	10 s.	16 s.	14 s.	14 s.
MESTERA	13 s.	6 s.	12 s.	10 s.	10 s.
ORDI	9 s.	4 s.	8 s.	7 s.	7 s.

El Censal de la caritat es recollia cada any pels volts de Pasqua i el pa cuit es repartia entre els pobres el dia després.

Tot i que no és indicat directament, sembla que tothom estava obligat a satisfer aquell pagament o cens destinat a la caritat. En alguna ocasió s'indica que molta gent de la vila paga aquell censal; sovint, també, el to de les ordinations municipals referides a aquest assumpte tenen una aparença de ser molt generals. Finalment el 1376 s'indica que tanta fam, pestilències i mortandants hi ha, que el Consell decidí que paguessin l'esmentat censal només aquells que poguessin fer-ho (130). Al 1393 Berenguer Reverdit prega que li permetin de no pagar el censal ja que havia maridat una filla i els seus amics havien d'ajudar-lo i socorre'l. La resposta del Consell fou taxativa i negativa, ja que el precedent podia servir perquè tothom intentés d'eximir-se'n (131).

La Caritat com a institució municipal, doncs, tenia per funció canalitzar la recepció d'un cens, més que no un censal, per tal d'oferir uns serveis als necessitats. El més corrent fou distribuir el pa cuit per Pasqua entre els pobres: "un dia no sabut en l'alba fos cridada la caritat e que a tot hom qui volgués penre almoina fos dada caritat" (132)

-
- 128 AHCC Consells 1362, 18v, 19v
- 129 AHCC Consells 1372, 17v; 1379, 14r, 1384, 14v; 1388, 33v; 1393, 54r
- 130 AHCC Claveria 1376, 97v.
- 131 AHCC Consells 1393, 88r.
- 132 AHCC Claveria 1376, 97v.

Fa l'efecte que els esforços i el resultat del cens es distribuïa en un sol dia, no prefixat concretament, entre tots els qui s'autoconsideressin pobres o necessitats. No tenim referències d'altres distribucions de pa procedent d'aquest fons. Això no obstant, dels recursos de la Caritat se'n beneficiava més gent que no només els necessitats pels volts de Pasqua. L'any 1356 es destinaria la meitat de tot el que va ser recollit per a l'obra de l'església de Sta. Maria (133); el 1372, del mateix fons, se'n treien quatre mitgeres de forment destinades a les monges clàriques (134); i el 1377 es dona un florí de la caritat a una dona pobre a qui el batlle obligava a pagar 2 florins segons certa taxació dels béns (135).

La institució de la caritat, en definitiva, ens apareix com un servei social pietós de caràcter municipal i gestionat pel Consell, que ordinava tot el necessari respecte qui havia de pagar, quan i com. El Consell, a més, regulava el preu del gra i l'equivalent en pa cuit, distribuïa i administrava allò que s'havia rebut, i per això nomenava procuradors de la Caritat. Només en una soia ocasió s'indica que l'acord de pagar el cens en pa cuit es resultat de la conjugació Consell-Batlle. Cap altra vegada intervé el Batlle reial. D'altra banda, tota la documentació utilitzada era produïda pel Consell (llibres d'actes i clàvia). Sembla clar, doncs, que almenys la institució benèfica de la caritat tenia un caire totalment municipal i dependent del Consell, políticament i administrativa

D) L'assistència espontània a càrrec del Consell era un altre canal utilitzat per distribuir almoïna. En tant que despeses a compte de la Universitat, havien de ser anotades en el llibre de clàvia corresponent. Dels volums conservats se'n desprèn que aquesta modalitat assistencial fou molt poc usual. Gairebé mai el Consell no donà diners a necessitats. Canalitzà l'ajuda envers els hospitals i les fundacions pietoses. Tenim algun cas aïllat d'aquesta forma de donar almoïna, insuficient per considerar-lo general.

E) Sense que es tracti pròpiament d'assistència als pobres, dins el capítol de serveis socials pietosos també hi hem d'incloure les despeses del Consell destinades a "nodrir infants gigats". Els volums de clàvia ens revel·len uns quants casos de pagaments en diner a certes dones que s'avenien a alletar nadons abandonats. Tot sembla indicar que la remuneració només incloïa alletar el nadó, però no adoptar-lo ni tenir-lo a casa. Només en un sol cas un matrimoni té l'infant a casa. En general consta que

133 AHCC Consells 1356, 23r

134 AHCC Consells 1372, 13v

135 AHCC Consells 1377, 29r.

el nadó es trobava en algun dels hospitals de la vila (el de la Vall, el d'en Calb, el de Sant Antoni...). La comptabilitat d'aquest servei sembla indicar que les dones que el prestaven cobraven del Consell quantitats estipulades per serveis concrets i fixats.

Les despeses per "infants gitats" sovintegen el 1333, però gairebé no en trobem més rastre més endavant. Cal pensar que el servei va subsistir però amb despeses a càrrec de la comptabilitat autònoma dels Procuradors de cada Hospital i no centrada en la hisenda municipal de la Clavaria. Això, no obstant, el 1335 i el 1360 el Consell encara va pagar alguna quantitat en aquest concepte.

La relació de serveis que pagà el Consell es la següent:

1333 un infant gitat Hospital de la Vall	2 s
idem pel mateix	6 d
Pere de Muntfar i sa muller (en tenen un des de Carnestoltes).	80 s .
Muller de Ramon Mateu un infant que es a l'hospital d'en Calb	18 d
Idem.	2 s
Idem.	4 s 3 d
1355 Un infant a l'hospital de St Antoni	5 s

F) Finalment s'observa que el Consell també assumí la tasca de canalitzar la caritat individual voluntària recollida en els bacins. Aqueixa nota de 1388 mencionava dos bacins: el dels pobres, i el de la canela. D'aquest últim avui no en sabem absolutament res, i del destinat als pobres vergonyants només n'hem trobat una referència de 1373 (136).

Fins aquest moment l'almoina pels pobres vergonyants estava organitzada en un sol baci, sense que ningú més pogués fer-ne captació amb el mateix destí. Però el fet que alguna altruista persona deixés un censal al baci de sis mitgeres de forment anual, va fer canviar el sistema. En endavant, i per tal de distribuir millor l'almoina, el Consell decidí de suprimir el baci que passava per l'església. En el seu lloc dos prohoms amb delegació del Consell tindrien cura i responsabilitat d'un nou baci. Aquests dos individus eren elegits pels paers i la resta de Consell, tenien capacitat per distribuir entre els pobres allò que recollien, i estaven obligats en acabar el seu manament d'un any a retre comptes de l'exercici.

2.4. PROSTITUCIO

El tema de la prostitució podria relacionar-se, des d'una perspectiva actual, amb l'àrea de sanitat pública. Però la documentació que utilitzem, de la baixa edat mitjana, ens aconsella enquadrar-ho dins l'àmbit general dels serveis socials. Com es veurà, la decisió de la classificació no és arbitrària 137.

Les referències a les "fembres públiques" no sovintegen, i trobem la primera d'elles el 1362. Però quan el tema fou més candent a Cervera és l'any 1372. Totes les mencions que contenen els acords del Consell o la Clavaria manifesten l'interès dels regidors per regular aquella activitat.

D'una banda s'observa un problema d'ordre públic, ja que el Consell pretén evitar l'escàndol pels carrers de la vila. Escàndol des d'un punt de vista moral intentant que les prostitutes no actuïn per qualsevol lloc, i escàndol físic en el sentit dels crits, baralles i batusses.

L'important del cas és que el Consell, i de vegades, el batlle, lluny de reprimir aitals manifestacions, optà per regular-les i controlar-les. En aquest sentit observem una inquietut activa per resoldre els problemes que es plantejaven. Resolució que en tots els casos documentats prengué un caire positiu i no pas repressiu, fins al punt que s'hi van dedicar recursos econòmics del comú de la universitat en més d'una ocasió.

Moralment, doncs, i els historiadors de les mentalitats i dels costums s'hi podrien estendre, es feia gala d'un molt alt nivell de permissibilitat. La pràctica de la prostitució sembla totalment assumida fins i tot des de les institucions públiques. Es considerava quelcom natural i només es vetllava que l'activitat de les professionals quedés reduïda i closa en un àmbit físic i material fixat. Mai no es va parlar d'expulsar les prostitutes ni de prohibir el seu negoci. Sembla com si el pecat, reconegut i ben identificat, tingués el seu espai en aquella realitat.

Pel que fa als fets concrets i documentats, ja hem dit que es remunten a la segona meitat de segle XIV. Normalment es fa referència a "fembres públiques", i només després de 1383 trobem la paraula "bordell".

137 Sobre el tema pot veure's Maria Teresa VINYOLES: "Unes notes sobre les marginades...", i La vida quotidiana a Barcelona vers 1400, 122-126, on s'explica la intervenció del Consell barceloní en la vida del bordell de la ciutat.

La participació del batlle és irregular. Actua quan el problema esdevé ja l'ordre públic, però no a l'hora de regular l'activitat, o almenys tant com s'hi esmerça el Consell.

El juliol de 1362 el Consell ordenava, a voluntat del batlle, que els homes que anaven amb prostitutes havien de tenir un distintiu: posar-se una "saca" damunt (138). És l'única menció en tot el període que afecta els clients. El més usual fou regular el lloc i l'espai físic concret on desenvolupar l'activitat sexual. Com deiem, el 1372 va ser prolífic en informacions.

El problema era el següent:

"les fembres publiques que venen azi en la vila no haen on alberguen ne loch on fazen lur peccat, e azo sie mira e dampratge de la comunitat" () "e encara bona vila sie expedient cossa d'haver loch cert" () "les fembres publiques o peccados no havien on albergar" ()

La solució al problema no era fàcil. En principi el Consell pretenia tenir-les reunides en un hostal a la qual cosa no s'hi avenia cap hostal. Així les coses, calgué acomodar-les en un alberg només per a elles. El remei del batlle que també hi posà cullerada, semblava excessiu.

"Item com ho trobasem degun hom qui s volgues emperar e tenir hostall a les fembres publiques a tot dia, ne fosem en gran qüestió per zo com lo batlle les feye recuyllir en los milos hostalls de la vila, per zo nos trobam l hom de Balaguer al qual deiem Johan Gerona al qual per conprar draps e altres coses necesaries a l'alberch prestam C solidos ()" (139)

Efectivament, aquesta despesa de l'erari públic té el seu paral·lel en el llibre d'actes del Consell. En la sessió del dia 24 de maig ja es va acordar arreglar un alberg que el deixarien a algu per a que en tingués cura (140). Dues setmanes després encara es tractava el tema en un altra reunió on els paers es responsabilitzaven personalment de les gestions.

- 138 AHCC Consells 1362, 24r
- 139 AHCC Claveria 1372, 36v
- 140 AHCC Consells 1372, 26r

"que.is paers ab alguns prohoms procuren e assignen loch covinent a les dites fembres, e si mester hi seran, que.is paers a comprar o adobar alberchs hi administren mesons dels bens de la universitat" (141).

Una de les despeses costà 22 sous i 6 diners, que es gastaren en adobar l'edifici i acondicionar-hi una canal. A més, el Consell remunerava un home perquè escombrés l'alberg i hi tragués les pedres de la porta (142). Tot sembla indicar que, o bé l'acondicionament de l'alberg era precari, o bé l'alberg vivia una activitat frenètica, o les prostitutes es negaven a ser recluïdes en un lloc probablement mig confinat. El cas és que l'any 1376, només quatre anys després de tantes preocupacions, ningú a Cervera no volia albergar-les. Diu la nota que "anassen tot dia cridan per la vila, e lo batlle forçàs algunc que les albergasen". Finalment, i després de les infructuoses gestions dels paers cercant qui les volgués tenir a dispesa a casa, fou un missatger del batlle qui oferí el seu hostel per les dites dones, sempre i quan la vila l'ajudés a adobar-lo, per la qual cosa li deixaren no res menys que 200 sous (143).

Quatre anys després, el 1380, "l'alberch o casa on stan les fembres publiques stigues en periyll de caure, e les dites fembres haguessen requests nos dits pahers". El requeriment de les prostitutes que apel·laren als paers va ser escoltat, i el Consell decidia de fer adobar aquell alberg a càrrec de l'erari públic. Les obres van durar tres dies, i hi operaren un fuster i un guixer (144).

Posteriorment es documenten notes que manifesten que el Consell tenia cura d'un relatiu manteniment material del bordell. El 1383 es deixaven 100 s. per comprar-hi draps, llits i altres coses (145), i el 1384 sembla ser que la vila feia un censal a Pere Font, prevere precisament, destinat a l'alberg del bordell (146).

De manera que a més a més de les actuacions referides del batlle, el Consell actuà sovint pel seu propi compte i de forma

-
- 141 AHCC Consells 1372, 27v.
 - 142 AHCC Claveria 1372, 33v.
 - 143 AHCC Claveria 1376, 28v.
 - 144 AHCC Claveria 1380, 34r.
 - 145 AHCC Claveria 1383, 93r.
 - 146 AHCC Claveria 1384, 54r.

activa i decidida per regular i solventar el problema que produïa la pràctica de la prostitució a Cervera.

3. REGULACIÓ DE LA PRODUCCIÓ, COMERÇ I ABASTIMENT

No és en absolut casualitat que el contingut d'aquest capítol hagués pogut ser una transcripció gairebé íntegra del que dedicarem a l'activitat econòmica. Si el rellegíssim en clau institucional ens adonariem de la rellevància de l'òrgan municipal en tot allò que es referia a la producció agrícola, ramadera i manufacturera, al comerç i les imposicions, a la celebració de fires i mercats, i a l'abastament de productes per la ciutat. Per tant, i per no repetir notícies ni fets ja estudiats abans, ens permetem de remetre-hi al lector advertint-lo d'aquella doble lectura: econòmica i institucional. Ara, no obstant, assenyaiarem alguns casos on la participació i iniciativa del Consell era particularment interessant.

Les atribucions del Consell en matèria d'ordinacions per regular la producció, el comerç i l'abastament de productes tenien un doble origen. En alguns casos eren atribucions reglamentades per privilegi reial, però en general responien a una pràctica consuetudinària no reglamentada de forma escrita. Era un fet "natural" que el Consell entengués en aquells aspectes concrets de la producció, el comerç i l'abastament que afectaven únicament el municipi. Els privilegis, que en certs casos fixaven el marc legal d'actuació en un camp, venien a reforçar el paper dels paers dins l'àmbit municipal. Les atribucions per regular les activitats esmentades eren contemplades en privilegis de caràcter general, sinó que són provisions per a temes particulars.

Respecte de la producció de mercaderies només tenim constància de la intervenció reial en dos casos. El 1315 atorgant el privilegi que permetia als magistrats locals de controlar la producció de qualsevol obra d'argent (147), i a partir de 1344, quan s'inicià el procés el resultat del qual seria la municipalització de la tineria (148). En aquest cas era responsabilitat dels paers arrencar -de fet subarrendar- les tineres de la vila. A canvi el municipi havia de pagar un cens anual, gairebé simbòlic, al rei (149). Tant el 1315 com després, sengles privilegis reials servien per garantir la capacitat

147 ACA Reg Can 211, 280v. AHCC Pergamins s/n; LP 1315 abril 8, 8v-9r.

148 AHCC LP 1344 novembre 22, 28r-29r AHCC Pergamins s/n; LP 1357 març 10, 25r-27v

149 Respecte del caràcter municipal del servei, pot veure's Max TURULL. "La indústria drapera a Cervera a l'edat mitjana..." 48-52.

decisòria i resolutiva dels paers en matèria de producció. Això no obstant, els jurats (després paers) i prohoms havien de garantir al batlle reial que el marcatge i consignació de les obres d'argent es feia correctament. Per tant, plena capacitat organitzativa, però amb la presència passiva del batlle en última instància.

L'exemple més clar d'aquesta dinàmica el trobem en la redacció de les Ordinacions de la draperia de 1320 (150). Al llarg de 31 capítols els jurats i prohoms de Cervera regulaven tot el procés de confecció i distribució de teixits fets a la vila. Es un cas genuí d'ordinacions municipals els autors de les quals són els membres del Consell local. També en aquest cas es documenta la presència del batlle reial:

"Digous a quatre del mes de març foren fetes e statuhides les ordinacions deus scrites per los jurats e promens de la vila de Cervera ab consentiment de l'honorable batlle (...)"

El batlle no tenia una participació activa segons la redacció de les ordinacions. Només apareix amb la potestat de ratificar, consentir, o, en el seu cas, impugnar aquella producció gestada pels jurats i prohoms.

Els acords municipals de caràcter més concret no contempnen tampoc l'actuació del batlle. Són els paers, o el Consell com a institució, qui pren els acords i els fa acomplir. El 1372 s'obligava les flequeres a agafar blat únicament de la botiga municipal (151); i el 1379 tots els particulars que produïen verema o safrà estaven obligats a manifestar quina quantitat en feien (152).

Les referències, puntuals, sovintegen sobretot pel que fa a la verema i la carniceria o ramaderia. Es una constant que el Consell dictés puntualment a partir de quins dies i fins quam hom podia veremar, i en quins llocs

"E com tots anys sie acostumat que lo Conseyll ordone quant ne en qu'en temps se vereme en les quadres insanes e sojranes en en cors de la vila" (153).

150 Publicades per TURULL "La industria drapera a Cervera a l'edat mitjana..."

151 AHCC Claveria 1372, 17r.

152 AHCC Claveria 1379, 91v.

153 AHCC Consells 1384, 30r.

El tema de la carniceria es un xic més complex com ja hem tingut ocasió de comprovar(154). En alguns llocs, la carnicena era un monopoli reial explotat directament o bé en arrendament. Dels privilegis reials coneguts cap no fa referència directa a la producció ramadera. Però d'aquesta absència documental no podem deduir-ne el caràcter municipal del servei. Un privilegi de 1344 indicava "que oficials no puxen gerar bestiar sinó de senyoria" (155); i dos anys més tard, també per mitjà de privilegi, trobem la revocació "de la concessió de la guarda del bestiar e de les crides" que, després d'estar a favor d'en Bertran de Vall, ara passarien a pertànyer a la vila (156).

En un context d'enfrontament i fricció entre ramaders i govern local, el Consell s'havia limitat, fins 1380, a regular on podien tenir i on no els ramats els carnicers. Des de 1333, com a mínim, també exercien el control dels preus de la carn. Hem d'entendre que no existia cap regalia en aquesta activitat, i que el Consell actuava sobre els ramaders particulars vetllant intensament l'abastiment de carn

Un canvi qualitatiu l'observem a partir de 1380. Aprofitant una visita del rei a Poblet, el Consell havia aconseguit una provisió segons la qual els de Cervera "poguessen aforar carns e convenir se ab carnicers per tayllar carns per si mateys" (157). Aquesta habilitació reial per establir, a més a més dels carnicers privats, una carnicena municipal es fa evident el 1393. A finals del segle XIV sembla que el Consell havia incrementat les seves facultats en aquesta matèria. Si abans sols hem documentat el control dels preus, el 1393 el Consell disposa del monopoli de tallar carn de bou i de porc. En aquest cas transfereix el monopoli a Llorenç Martorell però es reservava el Consell la facultat de fixar el preu. Es prohibia expressament que ningú més no tallés d'aquelles dues carns si no era amb la llicència municipal (158). Els altres tipus de carn quedaven a expenses dels carnicers: moltó, vedella, carn salada, cabrit, anyol.

També dins d'aquest grup d'ordinacions menors que afectaven la producció hi ha les referents a l'avicultura. El 1362 el Consell prohibia de matar i prendre coloms per qualsevol mitjà o

-
- 154 Vid II 2 3 d'aquest mateix treball
- 155 AHCC Pergamins s/n, LP 1344 abril 22. 71v 73r
- 156 AHCC LP 1346 juliol 10. 42r 44v
- 157 AHCC Claverna 1380, 110r
- 158 AHCC Consells 1393, 88r

enginy sota pena de 60 s., igual que passava amb els conills (159).

Les disposicions del Consell que afecten el comerç no són gaire freqüents. D'una banda hi ha tota la regulació de les imposicions de les mercaderies que es venien pel consum a la vila (160), i d'una altra l'intent d'incentivar el comerç de Cervera a partir del mercat i la fira (161). Ambdós aspectes els hem estudiat oportunament, i ara ens estalviem de repetir-ne el contingut.

Tres privilegis reials regulaven punts fonamentals de l'activitat comercial. La seguretat personal i dels béns que es mercadejaven quedava garantida per als qui anaven a comerciar a Cervera a partir d'un privilegi de Jaume II el 1294 (162). Aquestes garanties reials es consolidaven el 1378 amb el quibatge que concedia Pere III als béns que es duïen a Cervera (163)

La fira era, amb el mercat, l'altra manifestació important d'activitat econòmica i comercial. La celebració de fira estava regulada per privilegi reial però la seva organització com a càrrec del Consell o d'una comissió sorgida d'aquest òrgan. El Privilegi de fira de fet era el resultat de la negociació del rei amb els prohoms de la vila. El document reial de vegades molt extens, fixava els aspectes bàsics de la celebració, i el Consell tenia cura de fer les ordinacions complementaries necessàries. El privilegi de 1359, "lo mayor e pus bastant" ja reconeixia expressament que els paers podrien fer "ordinaments aytais com sien profitoses" (164)

La incidència en la fira no es limitava només a la seva organització interna o material. A més a més de promocionar-la a l'exterior enviant-hi emisaris molt sovint, el Consell encara va anar més enllà. L'any 1358, i en profit de la vila, es deia, prohibia de mercadejar amb els llocs propers a Cervera dins d'un radi de quatre lligues (gairebé 27 Km) (165). La mesura pretenia

-
- 159 AHCC Consells 1362, 11v
- 160 Vid II 4 3 d'aquest mateix treball
- 161 Vid II 5 1 i 5 2 d'aquest mateix treball
- 162 AHCC Pergamins s/n, LP 1294 gener 18, 3r 3v
- 163 AHCC LP 1378 novembre 27, 143r 145r
- 164 AHCC Pergamins s/n, LP 1359 juny 28, 48r 55r
- 165 Sempre i quan contemplem la lligua itinerària 6 717'6 metres

enfortir la fira, i la seva infracció estava penada perdent la mercaderia i pagant no res menys que 20 morabatins d'or. Val a dir que no tot el Consell estava d'acord amb aquestes decisions tan dràstiques (166).

Però on la preocupació del consell pel comerç intern es manifesta més clarament és amb l'elecció de càrrecs municipals. Un privilegi reial de 1317 reconeix que des de feia temps era costum que els jurats elegissin diversos "guardians". Aquests funcionaris municipals vetllaven el pes, la qualitat i el frau, de la carniceria, del peix, de la mòlta de gra, de la fusta, la venda de polls i gallines, els vinyògols, i la guarda dels fruits. El document seguia indicant que en temps de carestia de blat era costum que els jurats ordenessin en contra de l'especulació amb el preu del gra (167). Tots aquells guardians i encara d'altres, amb aquest nom, o bé com a mostassarí o sobrestant, els continuavem documentant cada any en els respectius llibres d'actes municipals (168). Ens interessa ressaltar que tots ells eren elegits pel Consell, òrgan del qual depenien en tant que auxiliars dels paers.

Un altre aspecte important que era competència del Consell era la regulació i el control d'alguns preus. El cas més notori era el de la carn i el gra. Vulnear els preus del primer producte suposava, pels carnicers, incórrer en una pena de 20 s. L'any 1377 un capítol de Cort fixava el preu que havien de pagar els carnicers per cada moltó. El Consell, que podia regular amb les seves ordinacions la ganància dels carnicers, disposà que aquell benefici de més que traguessin es destinés a l'obra de l'església de Santa Maria (169). El control dels preus dels productes bàsics tenia per objecte evitar l'especulació i l'abús en moments que el proveïment no esdevingués prou fluid.

La incrustació de la institució municipal en la realitat comercial de la vila era total. Les seves atribucions arribaven al punt de poder dictar un ordinació que prohibia els corredors de comerç de fer companyia o associació l'un amb l'altre (170). No en va després ens adonarem que una bona part dels membres del

-
- 166 AHCC Consells 1358, 47v
167 AHCC Pergamins s/n, LP 1317 juny 1, 27r-28r.
168 Vid V 5 2 3 d'aquest mateix treball
169 AHCC Consells 1377, 33r.
170 AHCC Claveria 1333, 34r.

Consell eren mercaders, i que els seus interessos de classe es manifesten en la política econòmica del municipi (171).

Finalment tenim el tema de l'abastament de productes. El caràcter públic del Consell i el fet d'estar a expenses de la ira popular va fer que en aquest capítol tingués un protagonisme especial. L'abastament de productes, que no es el mateix que incentivar el comerç, fou intens en certs moments en tres productes: blat, carn, i vi.

Respecte del primer vam poder relatar amb força minúcia la primera fase de la crisi cerealística coneguda amb el nom de "mal any primer" (172). El Consell activà en aquella ocasió tots els mecanismes a l'abast perquè no faltés blat a la vila. Però tot i el protagonisme del Govern local, no mancaren referències a l'actuació conjunta amb el batlle reial, la qual cosa no es d'estranyar atesa la crítica situació que vivia la comunitat.

Deixant de banda aquest cas ja analitzat, trobem d'altres exemples on el Consell s'ha de responsabilitzar del proveïment de gra i que es pastí pa suficient. Es el cas de 1362 davant la imminent arribada a les portes de la vila del comte de Trastàmara (173). En d'altres ocasions el Consell enviava un representant en nom de la institució a Barcelona per a comprar blat per la Universitat (174).

171 Una visió general sobre el vincle entre activitat econòmica i manifestació política pot trobar-se a Francesco GALGANO: Historia del Derecho Mercantil (Bolonya, 1976; Barcelona, 1981), 37-44.: "El municipio es, para el capital comercial, el instrumento de control político del mercado de la producción urbana. Los estatutos municipales garantizan derechos de monopolio sobre la producción local a la clase mercantil: los artesanos de la ciudad, así como los agricultores del entorno, tienen prohibido vender sus productos a los forasteros y, en el mercado local, aquellos solo pueden vender al detalle, quedando reservado el comercio al por mayor a los miembros de las corporaciones mercantiles".

172 Vid. II 4.2. d'aquest mateix treball, i també TURULL "El 'mal any primer' a Cervera...". Sobre el provisionament de blat també cal veure Eva SERRA i PUIG "Els cereals a la Barcelona del segle XIV", Alimentació i societat a la Catalunya Medieval (Barcelona, 1988), 71-108; i Albert CURTO i HOMEDES: La intervenció municipal en l'abastiment de blat d'una ciutat catalana: Tortosa, segle XIV (Barcelona, 1988)

173 AHCC Consells 1362, 31r

174 AHCC Claveria 1376, 41r.

L'existència com a mínim des de 1332 d'una botiga de blat municipal, i la regulació i control dels preus del grans, tot actuava en un mateix sentit de procurar un proveïment suficient.

El segon gran problema de proveïment era el de la carn. I no sempre perquè hi hagués manca d'aquest producte, sinó pels constants desacords entre els paers i els carnicers que no es posaven d'acord amb les condicions econòmiques del servei. El 1362 els carnicers volien una quota de 20 moltons diaris, i el Consell la fixava en 10, límit que els paers accediren a doblar temporalment (175). El 1378 les discordàncies amb els carnicers de Cervera obligaren els paers a buscar-ne a Tàrraga, Vilagrassa i finalment Tamarit (176). Un text de 1388 exposa com tractava el Consell el tema del proveïment de carn:

"(...) per tant com la beneyta festa de Paschua se acoste e es mester que per l'any vinent se provehida la vila de bons carnicers qui tenguen la vila bastada de bones carns per lo dit any següent, per zo lo dit Conseyll donà poder als dits pahers que ells en nom de la dita universitat puxen fer pacte e avinenza ab los carnicers de la vila o ab stranys o ab aquells ab qui trobem mayor aventatge a profit e a utilitat de la vila, los quals tinguen la vila bastada de bones carns l'any sdevenidor (...)" (177)

Però així com el Consell dictava mesures importadores, no manquen testimonis del més pur proteccionisme de las ciutats medievals. Els interessos dels productors locals estaven ben guardats amb mesures com aquella que hem vist de prohibir el comerç amb els llocs d'una ampla rodalia en temps de fira; o amb la prohibició d'entrar verema de Malgrat i la Prenyanosa a la vila, tot i tractar-se de llocs que acabaven d'entrar en veïnatge amb Cervera (178).

-
- 175 AHCC Consells 1362, 19v
 - 176 AHCC Clavena 1378, 63r, 65r
 - 177 AHCC Consells 1388, 28r
 - 178 AHCC Consells 1388, 34r

4. URBANISME I OBRES

La competència i la responsabilitat del Consell en matèria del que avui anomenariem urbanisme es va fer evident des d'un bon començament d'aquest treball. En el capítol dedicat al medi construït es feia palesa la incidència i la iniciativa institucional en un seguit d'obres públiques, la qual cosa no deixa de ser natural (179). Des de l'antiguetat el poder polític i l'urbanisme han estat força vinculats (180). En el nostre cas trobem dues grans obres en les quals el Consell municipal estava totalment compromès: les muralles, i l'església de Santa Maria (181).

Sena reiteratiu insistir-hi de nou Però cal adonar-se que les muralles es construïren mercès l'esforç material i financer de la universitat canalitzat per la institució municipal, tot i l'interès i l'incentiu reial perquè l'obra es fes realitat. La comptabilitat de l'obra dels murs era municipal, també ho era el finançament i l'elecció d'alguns càrrecs que hi col·laboraven. Precisament aquesta elecció, polèmica perquè també se la disputava el rei, posa de manifest la participació municipal. L'obra dels murs es va endagar a Cervera quan la vila ja comptava un esquema bàsic de finançament municipal, però cal entendre que en altres casos - i no sabem si també el nostre - les gran obres acceleraven la institucionalització de la hisenda pública a nivell local. Per finançar l'obra calia establir uns mecanismes de tributació veïnal i de control dels habitants-contribuents

179 Sobre les precoces atribucions dels prohoms de Barcelona en matèria d'urbanisme, Carme BATLLE "Els prohoms de la Ribera de Barcelona i llurs atribucions en matèria d'urbanisme (segona meitat del segle XII)", El Pla de Barcelona i la seva història (Barcelona, 1983), 155-160. Veure també els treballs de Joan-Francesc CABESTANY I FORT "Demografía, sociedad y urbanismo en el siglo XIV", Cuadernos de Historia 8 (Madrid, 1977), 189-202. "Una primera reforma urbana a Barcelona la plaça del blat (1351)", Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad XVII, (Barcelona, 1977), 141-154, "L'urbanisme català a la Baixa Edat Mitjana", Evolució urbana de Catalunya (Barcelona 1983)

180 Una síntesi clara i molt il·lustrativa d'aquests problemes els podem veure per a Mesopotàmia a Vere GORDON CHILDE El neixement de la civilització (Barcelona, 1967), i més extensament Karl A WITTFOGEL Despotismo oriental: estudio comparativo del poder totalitario (Madrid, 1966)

181 Vid 1343 i 345 C/ d'aquest mateix treball

Aquesta dinàmica contribuï, sens dubte, a vertebrar, si ja no n'estava, el règim municipal.

L'altra gran obra que mereixeria unes consideracions semblants és la de l'església parroquial, en aquest cas gairebé catedralícia. Amb l'aggravant que no era la jerarquia eclesiàstica la impulsora del projecte, sinó la pròpia universitat per mitjà del Consell. La construcció d'una gran església l'hem d'entendre tant com a necessitat material de donar cabuda a tots els feligresos, com en termes de prestigi urbà. L'església era la manifestació artística de l'hegemonia d'una nova classe social que ostentava el poder en les ciutats. No en va mercaders importants com Ramon Serra s'hi feren construir sepulcres i capelles.

El capítol que dedicarem al medi construït comptava amb d'altres exemples on la iniciativa i la participació del Consell era evident. La cura que tingué el Consell en mantenir en condret els camins que donaven accés a la vila és exemplar. Si la missió dels paers era vetllar pel millorament de la vila, com no havien de preocupar-se dels camins. Aquests eren el punt clau pel comerç amb l'exterior, i per l'abastament urbà provinent de la rodalia. Els camins eren transitats continuament per bèsties i carruatges de pagesos i en temps de verema aquest trànsit s'incrementava. Ja vam assenyalar moltes ocasions que els paers ordenaven adobar uns camins deformats per les pluges i el trànsit (182)

Podriem documentar d'altres actuacions menors en aquest mateix sentit, però sembla excessiu fer un relació de les obres que es responsabilitzà el Consell: un pont a la coma d'en Vilagrassa (1379), el pont del Camar (1379) escombrar i arranjar "els pous" (1373), arreglar la Creu de Magdalena (1393), etc. etc (183)

Un àmbit paral·lel al que pròpiament són obres públiques, però que entra dins l'urbanisme, és la recerca de l'aigua. El tema ha estat suficientment estudiat i narrat com per tornar-hi amb fonts documentals idèntiques (184)

L'aigua, un recurs natural imprescindible ara i sempre, ja era escadussera a Cervera a l'Edat Mitjana. Els problemes de sequera s'anaven repetint amb el temps. El Consell, en tant que

182 Respecte camins i vies d'accés a la vila veure cap I 3 4 2 d'aquest mateix treball

183 AHCC CLaveria 1379, 62r 73v 1373 26r Consells 1393 24r

184 DURAN Llibre 70 i ss Vid II 2 1 d'aquest mateix treball

autoritat pública, era el responsable de resoldre la carestia, i en aquest sentit no escatimava provatures de saurins de tota mena.

El 1376 els esforços s'esmerçaven a la font de Bordell, on un jueu ja va treballar-hi sense èxit. Més tard era "un moro de Calatorao" el que garantia de trovar-ne si el Consell es comprometia acabar l'obra, de pagar-li les despeses i un salari. En aquest cas no sabem com va acabar l'empresa. El mateix any 1376 també es treballà a la font d'Ondara, més baixa que l'anterior. Cent trenta-sis homes, durant deu dies, van fer-hi un pont amb tres hiques per que l'aigua sortís per "l'exaugador". L'obra deuria funcionar a mitges, perquè el 1385 un gascò s'ofera a treure d'aquella font un o dos mulnars dians (185).

A finals de segle, el 1393 i 1395, es torna a prestar atenció a la font de Bordell sense que coneguem amb quin èxit.

Totes les obres foren finançades pel Consell, els paers del qual visitaren el comitiva més d'una vegada el lloc i les instal·lacions.

Finalment, aquesta capacitat del municipi en temes d'obres i urbanisme també es manifesta dins la pròpia estructura institucional. En el seu moment (186) hem indicat l'existència d'uns càrrecs municipals elegits pel Consell que el 1333 rebien el nom d'"obriers". Un privilegi reial de 1344 consolidava la funció i existència d'aquells funcionaris municipals

"(...) que lo batle, pahers e conseylers de la villa de Cervera eligen cascun any dos prohomes apellats obres qui declaren totes questions de termens, de carrers, de parets, de canals, de portxes e d'altres coses (...)"
(187).

El caràcter municipal del càrrec està fora de dubte, i la referència al batle que actua amb els paers es pur formulisme jurídic, ja que la realitat no manifesta en absolut aquesta participació. Els "obriers", doncs, eren elegits pel Consell i depenien d'ell. Com d'altres càrrecs municipals que s'anaren institucionalitzant al llarg del segle XIV, eren uns auxiliars dels paers.

185 DURAN Llibre... 70 i ss

186 Vid. V 5.2.3 d'aquest mateix treball

187 AHCC Pergamins s/n; LP 1344 abril 22, 71v 73r

5. DEFENSA VEINAL I ORDRE PUBLIC (188)

Per defensa veïnal entenem la defensa dels interessos dels veïns de Cervera que estan amenaçats per individus o institucions de fora del municipi. La defensa veïnal podia actuar a un nivell col·lectiu i a un altre de particular o individual.

Es obvi que els òrgans municipals elegits per la universitat tinguessin l'interès preferent de defensar la pròpia universitat de l'exterior. D'altra banda ja hem vist com actuava la mobilització de la host en casos de perill (189).

Però la defensa dels interessos veïnals es mostrà particularment intensa dins l'àmbit de les relacions Consell-veïns. La institució municipal va esdevenir un veritable aixopluc de veïns sotmesos a les arbitrietats de petits senyors feudals de la rodalia, a l'actuació del batlle d'altres localitats, i en qualsevol altra mena de conflictes. El Consell va assumir realment la defensa jurídica, diplomàtica i militar dels ciutadans de la vila. I de fet aquesta cobertura i garantia era d'al tot necessària en uns moments que la crisi econòmica de finals de segle XIV accentuà la pressió i la violència feudal. Gaudint les ciutats d'un estatut propi i estant prou ben reglamentada la relació de veïnatge d'un individu amb una ciutat, la defensa veïnal havia de ser una pràctica usual

Deixem de banda, doncs, la defensa veïnal de caràcter col·lectiu que en essència l'associariem a determinades relacions de poder. En canvi ens centrarem en comentar de forma general aquells casos, força nombrosos, que el Consell assumia la defensa individual d'alguns veïns.

L'anàlisi d'aquesta defensa la començarem indicant quin òrgan concret va assumir-la; a qui es defensava i en virtut de quin motiu o pacte; de qui es defensava, quina acció havia motivat desenvolupar la defensa veïnal, i com s'emprenia i amb quins mitjans la defensa dels veïns de la vila.

188 Per tal d'evitar un ús abusiu de notes documentals, mencionem a continuació els textos utilitzats en aquest epígraf. Per la data poden relacionar-se fàcilment amb la notícia corresponent. AHCC Consells 1332-1333, 9r, 46r, LP 1354 setembre 27, 30r-32r; Consells 1356, 39r; 1358, 6r-7r, 1372, 22v, 31r; 1373, 26r, 30v; 1377, 6v, 12v; Claveria 1383, 55r, Consells 1384, 40r; 1388, 23v, 39r, 1393, 14r, 30v, 45v, 50r, 65r, 70v, 85r, 90r

189 Vid. V 5 1.5. d'aquest mateix treball

Pel que fa al primer aspecte, en la major part de les ocasions va ser el Consell el que en una de les sessions decidí la defensa d'un veí. Es usual trobar escrit "el Consell decideix", "que el Consell envií", "acordà lo Consell",...etc. En d'altres casos es precisa que el Consell delegava la iniciativa en els paers, o bè fins i tot es delegava la defensa en un prohoms elegit pel Consell. En una sola ocasió es documenta l'actuació unilateral dels paers; aquests "sens conseyll, com no fos cas de aplegar conseyll, feren exir lo penó" (190).

La iniciativa del batlle i del veguer estava eclipsada en aquests fets davant l'actuació del municipi. Pel mateix motiu que els paers van prescindir del Consell, el batlle i el lloctinent del veguer també varen perseguir uns atacants que es tancaren a Montfalcó.

En general, doncs, es fa evident el protagonisme del Consell com a col·lectiu que, al marge de delegar actuacions o no, prenia la decisió i responsabilitat dels casos de defensa veinal

Respecte la segona qüestió, -a qui es defensava- cal pensar a priori que tots els individus amb l'estatut jurídic de veïns eren objecte i beneficiaris de la protecció institucional. Si el Consell reaccionà igual en tots els casos és difícil de resoldre.

En molts casos la documentació no explicita a qui es defensava. Es parla de mercaders, veïns, prohoms, singulars, alguns de Cervera, etc.. D'altres vegades coneixem particularment de qui es tractava:

Ponç de Graells (1354)
Bernat de Claret (1372), llaurador
Guiller Ferrer (1373), missatger dels paers
Arnau Borraç (1373), hostaler
n'Amill (1377)
Pere Verdera (1388)
Berant Figuer (1393)
Bertó Ferrer (1393)
Jaume Arnau (1393), especier
Guillem Amill (1393)
Pere Trilla (1393), ballester
Ermengou (1393)
Miquel de Farell

El text no estava acompanyat amb apreciacions sobre la riquesa o el nivell social de cada individu. Només en el cas de Bernat de Claret la víctima es reconeixia "hom de poc poder". Allò que sí que semblava decisiu per la defensa es que l'individu en qüestió contribuís com a veí a la hisenda pública. El mateix

Claret demanava defensa ja que era veí en tant que pagava qüestions, comuns i altres exaccions. Contribuir econòmicament a la vila donava dret a beneficiar-se de la seva protecció.

Especialment interessant resulta conèixer els protagonistes de les accions contra veïns de Cervera. Bastantes vegades trobem referències genèriques i imprecises: homes de Piera, els de Tàrraga, del Canós i d'altres llocs. Altres vegades només s'indica la localitat: fet presoner a Cardona. En una cas la víctima no sabia per qui era atacat; i en un altre el Consell hagué de defensar un veí del patronat de la Casa de Magdalena, de Cervera mateix. Per tant, sovintejaven les ocasions que el Consell com a institució defensava els veïns contra particulars d'altres localitats. Però no falten els casos de relacions institucionals en aquesta defensa. El 1356 els paers s'han d'enfrontar al batlle de Tàrraga davant les pretensions d'aquest últim de cobrar uns bans a uns de Cervera; i el 1393 és el batlle del lloc de Costó qui fa pres un veí de la vila.

No obstant, l'enfrontament més usual i davant el qual hagué d'actuar el Consell, és amb senyors feudals de les rodalies. El 1373 un missatger dels paers queia presoner a Cardona, i a partir de 1377 aquesta mena de notícies és més constant. Alguns singulars de la vila eren inquietats pels "prohomens dels castells"; el 1384 es menciona que el comte de Cardona té un presoner des de fa temps -el mateix de 1373?, més endavant els agressors són Pere d'Avinyó, cavaller i delegat del Governador de Catalunya; Maimó sa Cirera i Bernat de Pinós; Jaspert de Ribelles; i Bernat Calceran de Pinós, tots ells nobles de zones properes a la vila. Aquest tipus d'intervencions no vam documentar-les a la primera meitat de segle XIV, sinó que es tornen freqüents a finals de centúria. És la coneguda violència feudal que s'accentuava en temps de crisi social i econòmica. La pertinença a una comunitat urbana, com Cervera, deuria ser una major garantia en aquest clima d'inseguretat.

Però la violència feudal no va ser l'únic motiu que va propiciar la intervenció del Consell en la defensa dels veïns. De tots els casos que tenim documentats podem concloure'n que els motius que feien necessària la intervenció municipal eren, sobretot, quatre:

- Veïns de Cervera fets presoners
- Atacs violents
- Delictes contra la propietat
- Pretensions tributàries

El cas es donava sempre entre veïns de Cervera i persones, o institucions de l'exterior.

Finalment ens fixarem com el Consell va defensar els veïns, i amb quins mitjans. Normalment només ens consta la decisió

afirmativa d'emprendre una determinada defensa, però no sempre s'explica què es farà. Quan es tractava d'un atac violent la reacció era perseguir els agressors i fer sortir el penó. S'arribà, en aquest sentit, a posar setge a Montfalcó, on s'havien refugiat els fugitius, durant uns quants dies. En casos de segrest o empresonament el Consell s'adreçava per escrit o per mitjà d'un missatger als responsables. En una ocasió el Consell va recórrer al veguer per sol·licitar-li la intervenció. La instància al rei fou el camí utilitzat per intentar resoldre el segrest dels paers d'una legislatura anterior i que el 1388 estaven en mans del cavaller Pere d'Avinyó, veus portant del Governador de Catalunya.

Una resposta global i mobilització popular va ser la reacció proposada pel Consell que contestava el fet que venint de mercat de Tàrraga uns prohoms de la vila fossin atacats per individus de Tàrraga, Canós i altres llocs. El Consell acordà, aquell 1358, obrir procés de pau i treva contra els malfactors; advertir la població que estés preparada cadascú amb les seves armes per si calia cridar-la; aconsellar que tothom que sortís de la vila ho fes armat; i recomanar de no anar a mercat a Tàrraga.

Per acabar volem mencionar tres casos que tenen alguna rellevància o interès particular.

La defensa que van fer els paers de Ponç de Graells contra els de Tàrraga -entenem que el municipi- que el tenien presoner obligant-lo a signar capítols de pau final. Aquest cas va motivar la intervenció de juristes i l'emissió d'un dictamen final. Tot el seguiment del cas i la seva resolució favorable a Cervera van ser inclosos dins del cos documental del Llibre dels Privilegis. Es un cas de defensa veïnal assumida pels paers que tingué transcendència en l'administració de justícia, tal com veurem més endavant.

Un segon cas pot ser l'exemple de la reacció institucional davant d'un atac físic envers un veí de la vila. Bernat de Claret, "hom de poc poder", i la seva dona, van ser atacats i ferits l'estiu de 1372. El fugitiu atacants van cloure's a Montfalcó. El batlle i el lloctinent del veguer van perseguir-los fins que closos a la fortalesa ja no van poder fer res. Bernat de Claret demanà defensa al Consell ja que era veí de Cervera i contribuïa en questes i comuns. Els paers, prescindint del Consell, es mobilitzaren militarment i van fer sortir una força bèl·lica municipal, "el penó", dirigida per Pere de Sant Genís que comandava deu servents. Després de romandre un temps a les Oluges assetjant Montfalcó, aconseguia alguna mena d'acord i tornaven a la vila.

L'acció dels atacants i la petició de defensa de la víctima provocà manifestacions del Consell com aquesta:

"que com les coses contengudes en la dita suplicació sien fort malfetes e de mal exemple e tals que tomen en gran menys preu e perjudici de la universitat e dels singulars que aquells qui foren al combatiment sien perseguits com mills e pus rigorosament puxen, e que si mesons s.i fan que sien pagades per la universitat" (191).

De fet va ser una constant que el Consell es responsabilitzés de les despeses econòmiques que podia provocar la defensa dels veïns de la vila. Així es documenta quan s'intenta alliberar el missatger dels paers presoner a Cardona, però també quan la víctima no treballava expressament per la vila, sinó que era perjudicada en el seu propi negoci o activitat particular; és el cas de la defensa de Pere Verdura, veí de Cervera, que estava a Pujalt a causa dels perjudicis que li ocasionaren; i també la defensa d'un tal Armengol a Vilagrasset.

No obstant, cal dir que no en tots els casos les despeses en concepte de defensa veïnal foren sufragades pel municipi. Coneixem dues circumstàncies, de 1393, en que el Consell decidia d'assumir i prendre la iniciativa de defensar dos veïns, però amb el ben entés que la vila no s'hi gastés res, sinó que les despeses corressin a carrec de l'implicat.

I el tercer cas particular té l'interès d'informar-nos millor respecte de quin tipus de conflicte podia sorgir entre veïns de la vila i els senyors feudals. La nota, de novembre de 1384, diu així:

"lo noble comte de Cardona té pres lonch temps ha un hom vehi nostre, no.s sab hom per quina raho; al qual comte es stat per part dels pahers, lo qual comte feu respostes a les dites letres, les quals no ha be menades ha acabament ans no contrastant aço ha tengut e tenen pres lo dit home, e li han agreuyada la presó, e azo per tant com lo dit hom no vol fer homenatge que.s faze hom del dit comte. E com lo dit comte faze gran tort al dit vehi nostre (...) Sobre azo lo Conseyll acordà que lo dit fet sie defes per la universitat axi com de dret e de iusticia se deye mantenir e defenre (...)" (192)

191 AHCC Consells 1372, 33r

192 AHCC Consells 1384, 40r

Com dèiem, la violència feudal va posar a prova les institucions municipals des del punt de vista de llurs atribucions i consolidació.

Finalment, hem decidit d'incloure dins d'aquest epígraf aquelles atribucions referents a l'ordre públic, però diferenciades tant de l'administració de justícia com de la funció arbitral i pacificadora dels paers. Ordre públic, doncs, en el sentit gairebé de policia local. Si la host era l'exèrcit irregular replegat pel Senyor o el Rei entre els seus vassalls, no pot dir-se que existís un cos fix responsable de la seguretat local. En tot cas, la sortida del penó per manament del Consell era el que més s'hi aproximava. L'equivalent a la policia local per l'ordre públic eren aquells càrrecs o comissions que nomenava el Consell de forma totalment circumstancial. El cas més clar es el dels guardians vinyògols, que havien de vetllar el terme dels robatoris i tramitar els bans que podien imposar als delinqüents. En d'altres ocasions el Consell elegia, per un any, un prohoms per quarter per a la missió de vigilància. Sempre amb les despeses a càrrec de la universitat. Aquests exemples indiquen que la vigilància s'exercia per fora de la vila i vetllant la propietat, i no era exclusivament urbana i només pendent de la seguretat personal.

Una altra pràctica referent a l'ordre públic consisteix en organitzar l'armament dels veïns de la vila, la qual cosa ratifica la inexistència d'un cos de policia local. L'any 1362, i davant el fet que els culpables de bandejaments no eren perseguits, el Consell disposava que tothom de la vila duqués armes. Al so del tabustol tothom havia de deixar la seva feina i emprendre la persecució dels malfactors sota pena de 50 sous (193)

A finals de segle, el 1393, els paers i dos prohoms repartien els glavis, comprats a Barcelona, entre els veïns, i pagant cadascú el seu (194). Aquestes movilitzacions ciutadanes organitzades pel Consell no ho eren envers un atac exterior, sinó davant de brots de delinqüència tant contra la propietat com contra les persones

Consideració apart mereixen les competències del batlle en qüestió d'ordre públic. De fet era aquesta institució la que

193 AHCC Consells 1362, 26v

194 AHCC Consells 1393, 78v

tenia jurisdicció en aquesta matèria, ratllant amb això l'aspecte primordial de l'administració de justícia a la vila (195).

Dins d'aquestes actuacions en ordre públic també podríem aplegar-hi tota aquella intervenció del Consell en allò que afectava el joc. En tant que element que podia perturbar l'ordre públic els jocs d'atzar, la tafureria, era regulada en temps de fira (196). Però igualment en època no firal el Consell es preocupà de prohibir-ho. En trobem mencions constants: el 1372, el 1376, el 1383 i el 1388 (197). Aquest últim any s'indica clarament la participació del batlle conjuntament amb els paers:

"En quara acorda e ordona lo Conseyll ab acort e voluntat de l'honrat en Pere de [] batlle de la dita vila, que nuyll hom de qual que lig, stament e condició sie, no gos levar ne fer levar a daus ne a taules dins la vila de Cervera o termes d'aquela; ne prestar ne fer prestar dines a joch sobre penyores de negun hom de la vila de Cervera soys pena de perdre tot ço que aurà prestat sobre les dites penyores o de vint solidus de ban" (198)

El document era taxatiu, però ara ens interessa assenyalar aquella participació del batlle quan es tractava de quelcom relacionat amb l'ordre públic. En aquests casos s'establia una col.laboració entre el batlle i el Consell.

195 Vid. VI. 6. d'aquest mateix treball BERTRAN "Els jueus en els llibres del batlle i Cort..."

196 Vid. VI. 5 2. d'aquest mateix treball

197 AHCC Claverna 1372, 16r, 1376, 32v, 1383, 89r; Consells 1388, 47v.

198 AHCC Consells 1388, 47v

6. ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA

6.1. PLATEJAMENT

L'advertiment i precisió que vam fer en començar el capítol dedicat a les atribucions del Consell ha de ser repetit i recordat amb nou èmfasi. Aquest epígraf pretén analitzar les relacions del municipi, o del govern local, amb la justícia. Dues consideracions importants:

1 Avui qui més qui menys està d'acord amb el principi de la indivisibilitat de poders a l'Edat Mitjana. Des de la història del pensament i les formes polítiques (ULLMANN), fins els historiadors generals i els historiadors del Dret, tots coincideixen en afirmar que a l'Edat Mitjana no només no es practicava, sinó que no es concebia, la independència del poder legislatiu, el poder judicial i l'executiu. Ara no és el moment d'estenore'ns en aquests aspectes. De manera que si no existia la separació de poders i una altra cosa molt diferent és la major o menor atomització del poder, difícilment podem considerar i tractar de forma aïllada la pràctica judicial. Per aquest motiu utilitzem el concepte "administració de justícia" amb algunes reserves, i per aquest motiu creiem oportu de matisar-ho. "Administració de justícia" es una fórmula metodològica i gairebé didàctica. No hem d'entendre que un poder reunís diferents capacitats com a resultat d'una suma de diferents elements. Justícia i administració no és que corressin paral·leles sota una mateixa mà. Sinó que no existien com a conceptes ideològics independents. El municipi, en el nostre cas, tenia una projecció pública que aglutinava com un tot indivisible allò que AVUI anomenariem funció governativa i funció judicial. Per aquest motiu és delicat tractar i parlar d'administració de justícia en un sol epígraf. Ho farem sempre amb aquest ben entès

2. Per si fos insuficient, la fórmula "administració de justícia" tampoc no ens permet de delimitar tant com voldriem el camp que pretenem abarcar. Administració de justícia i govern municipal a l'Edat Mitjana seria un bon tema per a una altra tesi. Però ara, tot i el seu rellevant interès, no és el nostre objecte central d'estudi. El tema podria abordar-se com a mínim des de quatre aspectes: a) quin dret s'aplica? b) qui l'aplica? c) com s'aplica d) com s'executen les sentències. Si renunciem al procés i al règim penal per allunyar-se massa del tema d'estudi, ens queden dues qüestions encara per resoldre: El dret aplicable i els funcionaris u òrgans que tenen capacitat per fer-ho. Pel primer aspecte no comptem amb documentació suficient i la magnitud del plantejament supera aquesta investigació. El segon aspecte, finalment, s'aproxima més al que ara ens interessa

En definitiva doncs, i en el marc d'aquest treball, volem aprofundir un tema que no ha estat gaire estudiat: les atribucions del Consell municipal en matèria de justícia, i la competència amb d'altres òrgans superiors per atribuir-se aquesta pràctica. Amb quins mitjans personals comptava el municipi per administrar justícia? En quines matèries entenia? Quines limitacions s'observen a la seva actuació? En fi, quin grau de responsabilitat i d'incidència tenia el Consell municipal a l'hora de jutjar els delictes comesos i resoldre plets en el terme que tenien jurisdicció.

S'ha de dir que el tema de la "justícia local" a la Baixa Edat Mitjana ha estat poc estudiat, i particularment a Catalunya i des de l'òptica que hem indicat. GIMENEZ SOLER (199) i KLUPEEL (200), amb treballs ben diferents, se centraren, arribat l'àmbit municipal, amb el batlle i el veguer. La qual jurisdicció fou més tard abastament tractada per LALINDE ABADIA, que hi dedicà més d'una obra (201). Deixant de banda moltes d'altres referències menors a aquells dos funcionaris de la jurisdicció reial inferior, la justícia local exercida pel municipi gairebé només compta amb dues breus aportacions de GARCIA-GALLO (202) i FONT RIUS (203). Amb tot, son dues obres de síntesi però que aporten suggeriments interessants i no massa extensos. A diferència d'aquest àmbit local de l'administració de justícia, els estudis respecte la justícia reial en els nivells intermedi i superior son més prolífics, encara que continua trobant-se en falta una visió global i actualitzada de l'administració de justícia en sentit institucional a Catalunya a la Baixa Edat Mitjana. LALINDE ha estudiat la Governació General (204) TATJER la Reial

199 Andrés GIMENEZ SOLER "El poder judicial en la Corona de Aragón" MRABLB VIII (Barcelona, 1906), 33

200 KLUPFEL "El régimen de la confederación catalano-aragonesa. ."

201 LALINDE "El 'Cuna' o 'Cort' " La jurisdicción real inferior

202 Alfonso GARCIA-GALLO "Jueces populares y jueces técnicos en la historia del derecho español" La Justicia Municipal en sus aspectos histórico y científico a BRAJL 53 (Madrid 1946), 56-71

203 José M^o FONT RIUS "Las instituciones administrativas y judiciales de las ciudades en la España medieval" Anales de la Universidad de Valencia XXVI (Valencia, 1952 1953) 93 118

204 LALINDE La Gobernación general en la Corona de Aragón

Audiència (205), i KLUPEEL i GIMENEZ SOLER continuen amb una visió molt general que caldria començar a ampliar i actualitzar. El treball de síntesi més complet i recent correspon a Benjamín GONZALEZ (206), per bé que l'autor estudia un tema tan ampli com "la justícia" en unes coordenades igualment amples: des de l'organització judicial romana a Hispania, fins el poder judicial a l'Estat espanyol al segle XIX. L'atenció prestada a l'administració de justícia a la baixa edat mitjana a Catalunya, i més concretament a l'àmbit municipal, ha de ser necessàriament reduïda. Però l'estudi ens interessa especialment perquè ens ofereix, precisament, una síntesi que no existia del context de l'administració de justícia en els diferents regnes ibèncs.

6.2. LA JUSTICIA LOCAL A L'ALTA EDAT MITJANA

La pràctica jurídica dels municipis catalans dels segles XIII-XIV, té molta relació, encara, amb la justícia local tal com es vivia i s'aplicava a l'alta edat mitjana (s X). La Recepció del Dret comú va significar una transformació profunda, però al s XIV encara no s'havien esborrat totes les pràctiques anteriors. Com en qualsevol procés social i polític, els canvis profunds deixen palesa l'existència d'estructures anteriors. Tot i la nova forma de viure i entendre el Dret els segles XIII-XIV, encara hi haurà indicis de les fórmules que s'estaven superant.

Per aquest motiu considerarem imprescindible de conèixer la pràctica jurídica en el nivell més baix -el local- en el període que precedeix el nostre nucli d'estudi.

La presència musulmana a la península a partir del 711 va suposar una alteració substancial de l'ordre jurídic i polític existent en la monarquia visigòtica. Mes tard, la recuperació cristiana dels territoris ocupats pels musulmans va implicar la implantació d'un ordre econòmic, social i polític que en època visigòtica tan sols s'havia insinuat. Mentre que la desaparició d'un poder central únic -el monarca visigot- van ser característiques comunes tant a l'àrea catalana com castellana, s'ha de tenir en compte que la vinculació dels territoris "catalans" als reis carolingis, i l'estret contacte econòmic i cultural amb Provença i Llenguadoc, fan que hi hagi diferències

205 Mª Teresa TATJER PRAT La Audiencia Real en la Corona de Aragón (Ed microfitxada, Barcelona, 1987)

206 Benjamín GONZALEZ ALONSO "La Justicia", Enciclopedia de Historia de España vol II (Madrid, 1988), 343-417

notables, en tots els sentits, entre ambdues àrees catalana i castellana.

En aquest context va predominar una concepció privada del Dret i la justícia, ja que no existia un monarca capaç de garantir-ne el seu caràcter públic. Aquest caràcter privat entre els segles VIII-XII es manifesta en el fet que a la pràctica el rei actués com un senyor feudal més. Aquesta absència d'un poder central fort va provocar alhora la fossilització del "Liber", que era l'únic ordenament jurídic general i complet, i va fer que el Dret prengués un tó essencialment consuetudinari. Segons indica GARCIA-GALLO per a l'àmbit castellà, fins al segle X no hi havia jutges. El comte, en nom del Rei, presidia una Assemblea judicial formada per tots els homes lliures de la comunitat. Uns quants d'aquests eren elegits pel comte i nomenats jutges de prova, havent de verificar aquelles proves que acordaven. Aquest funcionament sembla que es modificà per pròpia inèrcia a començaments del segle XI. Els jutges de prova nomenats circumstancialment i amb caràcter puntual per a cada ocasió, anaven consolidant-se i essent sempre els mateixos. I de jutges de prova passà a dir-se'ls senzillament "iudices". A més a més el comte delegava en un veguer la presidència que li corresponia per delegació reial. I el rei, a la vegada, també podia nomenar un jutge directament prescindint del comte i el seu veguer. De manera que en aquesta justícia local ordinària hi intervenia un representant més o menys directe del rei, i un grup de "iudices" que provenien de la base social de la comunitat, o assemblea. Sempre segons GARCIA-GALLO, aquests "iudices" d'origen local reberen el nom de prohoms (probi homines) i després "alcaldes" a Castella, i actuaren conjuntament amb aquell jutge reial nomenat directament pel sobirà. El creixement de les ciutats i l'organització de les municipalitats és el context dins el qual les comunitats van aconseguir de nomenar, a més a més dels alcaldes o prohoms, també el jutge reial.

Aquesta explicació que hem simplificat, a més de precisar ser aprofundida, s'adapta a la situació castellana, i necessita algun matis per la catalana.

Per SALRACH, a mitjan segle XI a Catalunya la justícia del comte i els seus jutges havia desaparegut. Però si a Castella, segons GARCIA-GALLO, això actuà en benefici de les comunitats, a Catalunya en canvi -més feudalitzada? -trionfà la justícia senyorial. L'àmbit local esdevenia herència dels antics tribunals vicarians i estava protagonitzat per l'actuació del batlle o el castlà prescindint, cal entendre, de qualsevol participació popular (207)

207 Josep M. SALRACH "La societat i el govern de Catalunya a l'Alta Edat Mitjana, Segles IX-XII" Formes i institucions del govern de Catalunya (Barcelona, 1983) 55

La situació va anar canviant al caliu de la reconquesta i la reactivació econòmica de les ciutats. Mentre que a Castella al segle XII la dinàmica municipal va aconseguir d'absorbir aquell jutge delegat reial per convertir-lo en un funcionari d'elecció municipal, a Catalunya aparentment s'actua a l'inrevés: desplaçar l'activitat dels magistrats locals en sentit ascendent fins associar-los al batlle o veguer que continuaven essent reials. Per tant en aquesta fase de la vida municipal els nuclis i ciutats castellanes gaudien de més autonomia que no les ciutats catalanes que estaven més vinculades a l'autoritat del rei. Més endavant tindrem ocasió de comentar si aquesta diferència amb Castella era tan accentuada o no. Tot i la persistència del batlle i el veguer a Catalunya, la justícia ordinària de primera instància es desenvolupava dins l'àmbit i amb un context netament municipal. Però aquesta vertebració i incidència institucional és pròpia, sobretot, dels segles XIII-XIV.

Característica comuna de la justícia del segle XI-XII és que estava aplicada per individus sense cap preparació tècnica. Això, de fet, no era cap entrabanc per a la seva eficàcia, ja que no era vigent cap text que precisés coneixements i formació específicament jurídica. Al voltant del costum, els jutges locals eren, com ja ho indica el concepte "probi homines", gent de confiança, solvents moralment, i amb cert prestigi personal. En tot cas, el que ara interessa és ressaltar la no professionalització ni qualificació dels individus que exercien la justícia en aquell moment.

6.3. LA JUSTICIA LOCAL A LA BAIXA EDAT MITJANA

A finals de segle XII, però sobretot al llarg del XIII, pren rellevància el fenomen de les municipalitats, que cal relacionar amb la justícia local que hem descrit. Aquesta síntesi de GARCIA-GALLO resumeix amb claretat un procés manifest tant a Castella com a Catalunya:

"En este proceso de evolución de la justicia (es refiere a l'etapa en que a Castella el jutge reial ja es elegit pel poble), que se funde con el de origen del Municipio como entidad administrativa, la separacion entre función de justicia y función de gobierno, que ha existido hasta entonces, desaparece y vuelve a ser, desde que surge el Municipio, el juez y los alcaldes, a un tiempo, jueces y

administradores de las ciudades en lo económico, en lo político, etc" (208).

A Castella les corporacions municipals les integraven el jutge, els alcaldes i els jurats, a més a més d'aquells funcionaris auxiliars. Ells formaven l'òrgan de govern de la ciutat i també el tribunal de justícia. I si en un principi el seu nomenament era reial, poc a poc es convertiren tots en càrrecs elegits pels propis veïns. Aquesta autonomia municipal en el camp governatiu-judicial va declinar considerablement a mitjan segle XIV amb la introducció de la figura del "corregidor", i amb la substitució del "Concejo abierto" per un òrgan més tancat com era el "regimiento" (209).

A Navarra ens trobem amb "jurados" i "conseller" d'elecció veïnal, que comparteixen el govern local amb l'"alcalde" o "juez" que primerament era nomenat pel rei, i poc a poc ho fou per la comunitat.

A Catalunya aquella originària assemblea de prohoms va evolucionar a formes més reduïdes. D'una banda es configurà un òrgan de caràcter executiu de 3, 4 ó 6 individus, assistits per un òrgan més ampli que de fet exercia funcions consultives, i que acabava tot en el Consell General que es reunia en determinades ocasions

Però la presència dels delegats del rei -batlle i veguer-, a diferència de Castella, no va ser absorvida pels càrrecs locals sinó que va continuar vigent com a cap del municipi de designació reial.

Amb paraules de FONT RIUS, referint-se a Catalunya, "la justicia ciudadana se administra por el veguer, batlle o justicia, oficiales del rey, con la asistencia y consejo de las autoridades municipales asi de los magistrados directivos como de sus consejeros-, que formaban su curia o tribunal, al par que el organo administrativo de la ciudad () las municipalidades catalanes tendieron a destacar la intervencion del elemento ciudadano en la administracion de justicia ()" (210)

208 GARCIA-GALLO "Jueces populares " 67

209 Agustín BERMUDEZ AZNAR El Corregidor en Castilla durante la Baja Edad Media (1348-1474) (Murcia, 1974), 49-59. Es particularment interessant per a nosaltres la part introductòria dedicada a la política municipal d'Alfons XI destinada a enfortir el poder del rei en perjudici del de les ciutats

210 FONT "Las instituciones administrativas y judiciales " 110

Aquesta cúria integrada tant pel batlle o veguer reial com pels càrrecs d'ascendència local, entenia de matèria civil o criminal. Fins i tot els representants municipals, al marge dels funcionaris reials, manifestaren competències en règim penal i un ampli ventall de tasques pacificadores i arbitrals.

Però a més a més dels interessos polítics dels reis en substituir els jutges locals per jutges reials, la transformació de la justícia local va tenir el principal impuls en la Recepció del Dret romà-justinià. Als segles XIII-XIV, mentre els reis, uns amb més fortuna que altres, reivindiquen el monopoli legislatiu i l'administració de justícia, el nou dret va col·laborar en aquest intent. I hi col·laborà ideològicament i material. El caràcter tècnic i elaborat del Dret romà s'escapava per complet dels coneixements i les capacitats d'aquells "prohoms" que avaluaven els fets amb el criteri del costum i el sentit natural. La substitució de jutges populars o locals per jutges tècnics reials s'ha estudiat a Castella per IGLESIA (211) i no tant a Catalunya. El cas és que a la Corona d'Aragó s'observa una considerable confusió entorn de la justícia local. Com veurem, actua el rei directament; actua el Consell municipal que entén que l'administració de justícia és quelcom inherent a la seva responsabilitat de govern amb un bagatge i una tradició ja considerables; actuava també el veguer en tant que responsable reial específic en la pràctica jurídica; i actua també un altre delegat reial, el batlle, que sobretot es preocupava de vetllar el patrimoni reial. De manera que la justícia local a Catalunya al segle XIV era l'escenari de la pugna entre el rei i les ciutats per aconseguir un major domini de la funció pública.

La justícia local al Principat al segle XIV, exercida pels òrgans municipals o també pels delegats reials, era un esglaió dins d'un complex organigrama mancat d'un funcionament i estructura regulars. Com deíem, la historiografia actual ha estudiat algun dels òrgans fonamentals d'aquesta estructura judicial, però no hi ha cap treball complet i actual de conjunt. A grans trets podriem dir que la justícia local s'inclouïa dins d'aquest esquema general.

211 Aquilino IGLESIA FERREIROS: "La labor legislativa de Alfonso X el Sabio", España y Europa. Un pasado jurídico común (Múrcia, 1986), 328-329.